

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Sanja Nikolin
Gordana Rajkov

POLITIČKO UČEŠĆE OSOBA SA INVALIDITETOM U SRBIJI TOKOM PANDEMIJE KOVID-19

Izdavač: Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije
Milenka Vesića 3,
1000 Beograd, Serbia
www.cilsrbija.org

Autorke: Sanja Nikolin
Gordana Rajkov

Grafički dizajn: Svetislav Marjanović

Ovo istraživanje je omogućeno uz podršku američkog naroda, preko Američke agencije za međunarodni razvoj USAID i uz podršku Međunarodne fondacije za izborne sisteme IFES. Stavovi ovog istraživanja predstavljaju nalaze autora i ne izražavaju nužno stavove USAID-a, Vlade SAD ili IFES-a

Beograd, oktobar 13, 2020.

Sadržaj

Skraćenice	4
Uvod.....	5
Metodologija.....	6
Analiza podataka.....	8
O ispitanicima	8
Pristup uslugama	10
Radni status	12
Pristup Internetu	14
Pristup prilagođenom prevozu	15
Pristup zdravstvenim uslugama.....	16
Pristup informacijama i zaštiti od KOVID-19	18
Promene u svakodnevnom funkcionisanju usled KOVID-19.....	19
Pristup informacijama	21
Učešće u izborima	23
Učešće u upravljanju kriznim situacijama i nakon kriznih situacija.....	33
Organizacije osoba sa invaliditetom posluju putem interneta.....	34
Lokalna naspram nacionalne politike.....	35
Preporuke ispitanika za inkluzivni izborni proces	38
Zaključci i Preporuke	41

Skraćenice

CSŽ	Centar za samostalni život Srbije
OCD	Organizacije civilnog društva
OOSI	Organizacije osoba sa invaliditetom
OSI	Osoba sa invaliditetom
IFES	Međunarodna fondacija za izborne sisteme
BM	Biračko mesto
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj

Priznanja

Centar za samostalan život osoba sa invaliditetom Srbije zahvalan je timu Međunarodne fondacije za izborne sisteme (IFES) na podršci i doprinosu ovom istraživanju.

Ovo istraživanje ne bi bilo moguće bez izuzetne podrške od strane Viktorije Skot, više naučne saradnice u Centru za primenjena istraživanja i učenje i Hilari Kolins, saradnice za program inkluzije i prava osoba sa invaliditetom.

Iskrenu zahvalnost dugujemo svim učesnicama i učesnicima istraživanja koji su posvetili svoj najdragoceniji resurs - vreme - da nam pomognu u istraživanju političkog učešća osoba sa invaliditetom tokom globalne krize bez presedana KOVID-19 i uticaja koji je imala na politički život u Republici Srbiji.

Ovo nezaboravno iskustvo dovodi nas korak bliže inkluzivnom izbornom procesu za sve.

Uvod

Ovaj istraživački izveštaj je pokušaj da se zabeleži jedinstveni trenutak u životu osoba sa invaliditetom u Srbiji koje su se, zajedno sa ostalim glasačima u zemlji, suočile sa dilemom da li je glasanje u vreme KOVID-19 dovoljno bezbedno ili važno da bi se izložili i najmanjem riziku od zaraze. Republika Srbija je bila druga zemlja u Evropi koja je održala izbore tokom pandemije.¹ Parlamentarni i lokalni izbori u Srbiji prvobitno su bili zakazani za 26. april 2020. S obzirom na to da je vanredno stanje uvedeno 15. marta, izbori su pomereni za jun, nakon što je vanredno stanje ukinuto 6. maja 2020. godine.

Nakon izbornog dana, istraživački tim je bio zainteresovan da otkrije da li je pandemija uticala na građanski i politički aktivizam osoba sa invaliditetom širom Srbije i ako jeste, na koje načine. Važan motiv za ovo istraživanje leži u činjenici da CSŽ Srbije radi na inkluzivnom političkom procesu od 2015. godine i ovo istraživanje je pružilo priliku da se dokumentuju prepreke i mogućnosti za političko učešće osoba sa invaliditetom u Srbiji tokom KOVID-19. Na početku ovog istraživanja, osobe sa invaliditetom u Srbiji imale su uverenje da je važno da ostanemo „apolitični“ kako bismo obezbedili dobar odnos sa predstavnicima vlade na različitim nivoima. Prema iskustvu CSŽ Srbije, raniji pokušaji pokretanja diskusija o političkom učešću osoba sa invaliditetom često su rezultirali odgovorima koji su se kretali od direktnog odbijanja izjašnjavanja do oklevanja da se razgovara o tom pitanju. Vremenom se ovo promenilo i sada se otvoreno razgovara o političkom učešću, delom i zbog kontinuiteta rada na jačanju političkog učešća osoba sa invaliditetom.

I na kraju, ali ne najmanje važno, CSŽ Srbije sprovodi projekat “Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom” koji nastoji da doprinese pristupačnosti izbornog procesa za osobe sa invaliditetom u Srbiji kroz mobilizaciju osoba sa invaliditetom da učestvuju u izbornom procesu, koordinaciji i razmeni znanja i razvoj liderstva - uključujući razvoj preporuka i smernica za zakone i procedure, kao i identifikovanje prioriteta za uključivanje osoba sa invaliditetom i inicijative za ostvarivanje prava - sa relevantnim zainteresovanim stranama putem Radne grupe za konsultacije o inkluzivnom izbornom procesu i pravilima (Disability Inclusive Consultation Group – DICON), i podizanje svesti o relevantnim pitanjima senzibilizacijom javnosti i aktivnostima kampanje.

¹ U Francuskoj se prvi krug opštinskih izbora održao 15. marta, a drugi krug je odložen za 28. jun.

Metodologija

Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom (CSŽ Srbije) koji je podržala Međunarodna fondacija za izborne sisteme (IFES), želeo je da istraži da li je činjenica da su izbori održani u vreme pandemije ostvarila nekakav prepoznatljiv uticaj na učešće osoba sa invaliditetom u Srbiji, kao glasača i šire, kao aktivnih građana i građanki. Ovo istraživanje usmereno je na političko ponašanje osoba sa različitim vrstama invaliditeta od samih izbora održanih 21. juna 2020. pa sve do 30. avgusta 2020 i na građansku i političku aktivnost osoba sa invaliditetom tokom pandemije.

Iz tog razloga, CSŽ se oslanjao na takozvani bustovani ili pojačani^[1] uzorak društveno i politički aktivnih osoba sa invaliditetom. Međutim, prema empirijskim podacima OOSI, vidi se da je učešće ove grupe u široj populaciji OSI malo. Zato je polazna pretpostavka u pravljenju uzorka za istraživanje bila da je svrsishodnije da se sagledaju razlike u obrascima političkog učešća u uzorku onih koji su inače bili aktivni, tj. onih koji su članovi OOSI, uključeni u politički život, ili aktivni na tržištu rada^[2]. Od početka širenja pandemije, mnoge osobe sa invaliditetom iskusile su povećanu izolaciju i diskriminaciju.

Da bi došao do ciljnog uzorka od 50 osoba sa invaliditetom širom Srbije, CSŽ je sačinio spisak od 150 osoba sa invaliditetom, uz pomoć kolega, osoba sa invaliditetom i uzimajući u obzir:

1. Vrstu invaliditeta
2. Ravnomernu zastupljenost svih regiona
3. Ravnomernu zastupljenost oba pola
4. Ravnomernu zastupljenost osoba koje žive u različitim životnim okolnostima (samostalno, u domaćinstvu, u rezidencijalnoj instituciji, u urabnim ili u ruralnim sredinama i sl.)
 - Kako bi se obezbedila zdravstvena bezbednost osoba sa invaliditetom u pandemijskim uslovima usled KOVID-19, CSŽ je odlučio da uradi telefonske intervjue, i imejl upitnike za gluve osobe. Ukupno je urađeno 52 intervjua, 48 putem telefona i četiri putem imejl upitnika.

Metodološka ograničenja

Ovo istraživanje nije obuhvatilo reprezentativni nacionalni uzorak osoba sa invaliditetom u Srbiji i nalazi istraživanja se ne mogu uzeti kao relevantni za celokupnu populaciju osoba sa invaliditetom u Srbiji. Umesto toga, uzorak ankete dizajniran je na način da obuhvati osobe sa invaliditetom koje su aktivno uključene u građanska i politička dešavanja u različitim zajednicama širom Srbije. Uzorak uključuje osobe koje žive u ruralnim i urbanim sredinama, kao i osobe koje žive u rezidencijalnim institucijama.

Ograničenje istraživanja je da uzorak učesnika ne uključuje učesnike sa intelektualnim i / ili psihosocijalnim invaliditetom. Kao takvi, podaci prikupljeni u ovoj istraživačkoj studiji i nalazi predstavljeni u ovom izveštaju ne uključuju informacije specifične za iskustva ljudi sa intelektualnim ili psihosocijalnim invaliditetom. U ovom trenutku CSŽ Srbije nije identifikovao potencijalne učesnike sa ovim vrstama invaliditeta. Ovo je važan jaz u podacima gde su potrebna dalja istraživanja.

Analiza podataka

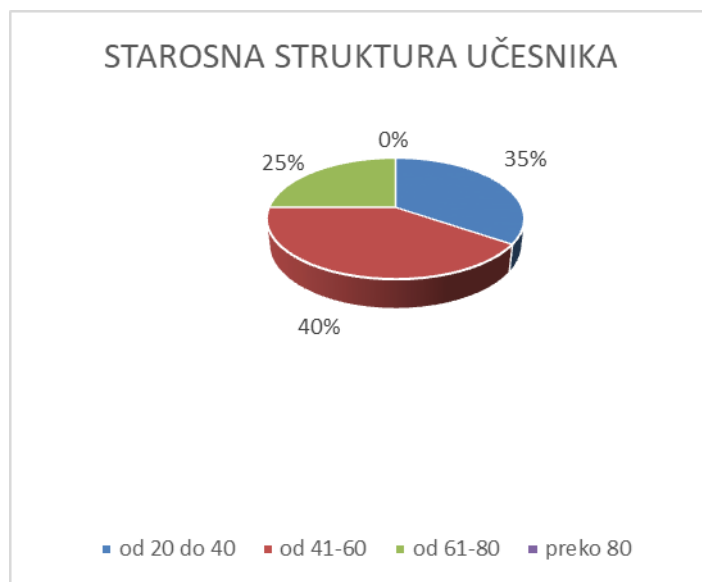
O ispitanicima

Uključeni su ispitanici iz 18 gradova u Srbiji: Arilje, Beograd, Bečej, Bor, Čačak, Gornji Milanovac, Jagodina, Kragujevac, Niš, Novi Sad, Novi Pazar, Pančevo, Smederevo, Sombor, Šabac, Trstenik, Valjevo, Užice. Većina ispitanika živi u svom uobičajenom prebivalištu, a samo petoro se usled pandemije preselilo van mesta boravka. Četvoro ispitanika živi u ustanovama za trajni smeštaj.

Grafički prikaz 1 - Raspoređenost ispitanika po polu, vrsti invalidnosti i godinama starosti

Detaljnija raspoređenost ispitanika po godinama starosti je objašnjena u grafičkom prikazu 2.

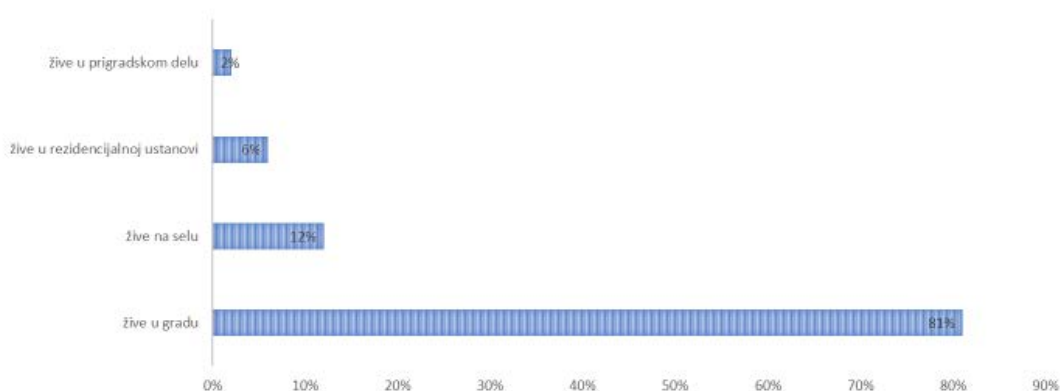
Raspoređenost učesnika prema vrsti invalidnosti je objašnjena u grafičkom prikazu 3.

Većina ispitanika (42) živi u gradskim sredinama, šestoro u seoskim, jedan ispitanik u predgrađu a četvero ispitanika žive u ustanovama za trajni smeštaj.

RASPODELA UČESNIKA PREMA PREBIVALIŠTU

Među učesnicima ispitivanja skoro je podjednak broj onih koji žive u stanovima (25) i kućama (22). Kao što je gore napomenuto, četvero ispitanika žive u ustanovama za trajni smeštaj, a jedan ispitanik živi i u kući i u stanu, tj. kreće se između svog stana u gradu i kuće u ruralnom području. Za 42 ispitanika prebivalište je u potpunosti pristupačno, za 4 ispitanika prebivalište je delimično pristupačno, dok 6 ispitanika živi u nepristupačnom smeštaju. Većina ispitanika (37) živi sa porodicom, devet osoba živi samo, a šest živi sa nekim ko nije član porodice, npr. prijatelj ili personalni asistent. Od ovog broja 4 je u ustanovama za trajni smeštaj.

Svi ispitanici su članovi svojih organizacija osoba sa invaliditetom, a neki i vode te organizacije.

Pristup uslugama

Pristup uslugama u uzorku pokazuje da 13 ispitanika ima ostvareno pravo na tuđu negu i pomoć (TNP); 18 ispitanika ima i uslugu personalne asistencije, 6 osoba koristi i uslugu personalne asistenciju, dobija TNP i koristi uslugu pomoći u kući; deset ispitanika trenutno nema pristup nijednoj vrsti usluge ili podrške - među njima su i četiri gluve osobe, od kojih dvoje povremeno koriste usluge tumača za znakovni jezik; dve osobe koriste TNP i pomoć u kući, jedna koristi TNP i usluge fizikalne terapije nedeljno, a jedna osoba prima invalidninu i koristi uslugu personalne asistencije.

Tabela , Vrste usluga koje koriste ispitanici	
Tuđa nega i pomoć - TNP	13
Personalna asistencija i TNP	18
Personalna asistencija, TNP i pomoć u kući	6
Nema nijednu uslugu	10
	4 gluve osobe
	2 povremeno koristi usluge znakovnog tumača
TNP i pomoć u kući	2
TNP i jednom sedmično fizikalna terapija	1
Invalidnina i personalna asistencija	1

“Gluvim osobama, čiji je maternji jezik srpski znakovni jezik, nije dostupan nijedan sistem podrške. Kao gluva osoba, nemam pravo na dodatnu finansijsku podršku države. Potrebne su mi stalne usluge tumača srpskog znakovnog jezika kako bih mogao da komuniciram sa državnim službama, uključujući službu hitne pomoći, policiju, vatrogasce, SOS telefonske linije koje su dostupne svim ostalim ljudima. Potrebna mi je usluga tumačenja koju bih mogao da koristim od kuće putem interneta i putem programa koji podržavaju video pozive, kao i uživo u situacijama kada je tumačenje putem interneta održiva opcija.”

Izjava ispitanika, gluve osobe muškog pola

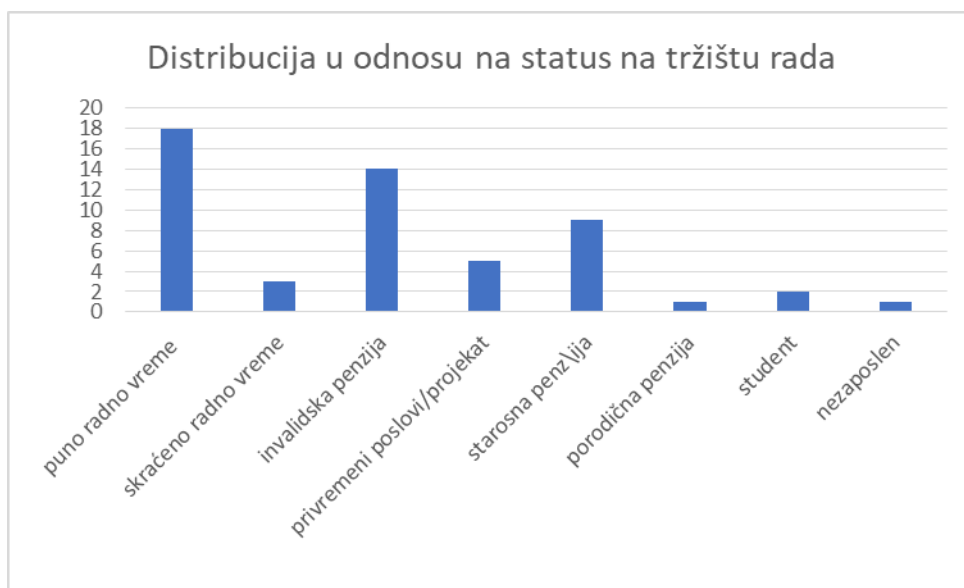
Ovi nalazi ukazuju na potrebu proširenja pristupa uslugama podrške za mnoge osobe sa invaliditetom u Srbiji. Usluge za osobe sa invaliditetom nisu dovoljno razvijene u Srbiji. Osim institucionalnog smeštaja, koji bi trebalo da se smanjuje kao deo napora za deinstitutionalizaciju, i dnevnih centara za decu uglavnom sa intelektualnim invaliditetom, postoji samo nekoliko socijalnih usluga u zajednici za osobe sa invaliditetom: pomoć u kući, personalna asistencija (dostupna samo u deset gradova), i lični pratioci za decu sa smetnjama u razvoju. Ove usluge postoje samo u određenim opštinama i za mali broj korisnika. Iako učesnici nisu direktno naglasili da li je i kako KOVID-19 konkretno uticao na njihov pristup uslugama podrške, mnogi učesnici su dali komentare poput „na sreću [meni] nije bio potreban lekar“, sugerišući da iako nisu tražili lekarsku negu tokom KOVID-19, bili su svesni ne postoji jednaka pristupačnost. Takođe je jasno da se nisu pojavile nikakve dodatne usluge podrške koje bi se posebno bavile

problemima uzrokovanim KOVID-19, kao što je slabiji pristup fizikalnoj terapiji, ili druge vrste neformalne podrške koje bi premostile nedostatke nastale usled institucionalnih ograničenja i ograničenja kretanja negovateljima od kojih su mnogi u grupi ljudi starijih od 65 godina. Tokom vanrednog stanja u Srbiji njihovo kretanje je bilo jako ograničeno².

Pristup zadovoljavajućim, redovno dostupnim uslugama koje se zasnivaju na potrebama osoba sa različitim vrstama invaliditeta i njihovim životnim situacijama je neophodan preduslov da se osobama sa invaliditetom u Srbiji obezbedi učešće u političkom životu. Iako se pojavljuje sve više usluga u lokalnoj zajednici, potreban je dodatani napor u kombinaciji sa većim finansijskim ulaganjima kako bi se ostvario željeni rezultat da se obezbedi veći broj usluga podrške za osobe sa invaliditetom.

Radni status

U pogledu radnog statusa, 18 ispitanika je zaposleno sa punim radnim vremenom, uglavnom u organizacijama osoba sa invaliditetom (OOSI); 3 ispitanika rade sa skraćanim radnim vremenom, 5 radi na privremenim poslovima ili na projektnoj osnovi; 14 imaju invalidsku penziju, 9 prima starosne penzije, 1 porodičnu penziju; 2 ispitanika su studenti, a 1 nezaposlen.

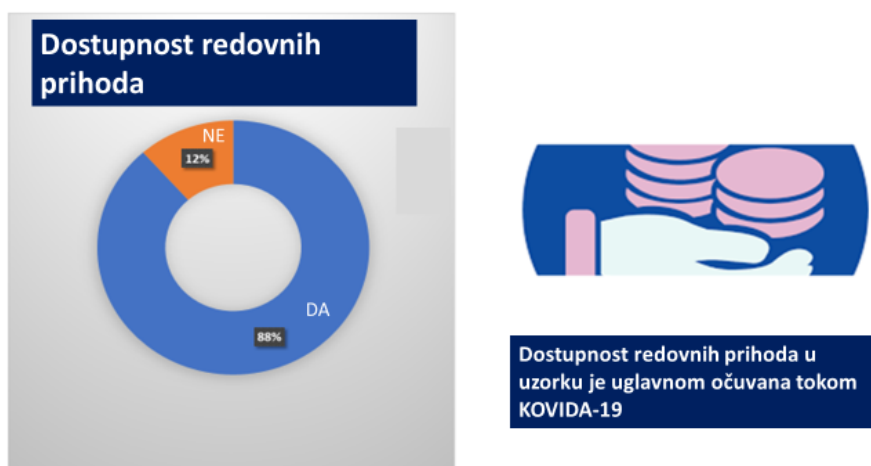
Većina ispitanika (46) je rekla da ima redovne izvore prihoda a 6 ispitanika nema.

Učesnici su rekli da KOVID-19 nije uticao na njihov radni status ili redovnost prihoda. To nije iznenađujuće jer 36 osoba u uzorku (72%) ostvaruje barem deo redovnog prihoda od organizacija osoba sa invaliditetom i taj prihod se finansira iz budžeta. Međutim, stabilnost

² Više o tome videti u prof. dr Marijana Pajvančić, prof. dr Nevena Petrušić, Sanja Nikolin, Aleksandra Vladislavljević, Višnja Baćanović, Rodna analiza odgovora na COVID-19 u Republici Srbiji, OSCE, mart-maj 2020. godine

prihoda ne postoji za sve osobe sa invaliditetom u Srbiji. Zbog toga se dodatak za TNP često koristi za pokrivanje troškova života, a ne namenski za nabavku usluga podrške. Da bi ublažila nepovoljan položaj osoba sa invaliditetom na tržištu rada, Srbija je 2009. godine usvojila Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom.³

Sva osigurana lica i penzioneri imaju pravo na dodatak za tuđu negu i pomoć – TNP - u slučaju teških povreda ili stanja koja zahtevaju negu treće osobe radi podrške vitalnim funkcijama i zadovoljenju osnovnih potreba. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju garantuje ovo pravo osobama sa invaliditetom. Trenutni iznos TNP je 18.090,85 RSD, a isplaćuje se za 80.000 korisnika svakog meseca. Isplata ovog iznosa nije uslovljena raspoloživošću drugog prihoda ili njegovim nedostatkom.

Sposobnost da se obezbedi dovoljan prihod za zadovoljenje osnovnih potreba još je jedan od preduslova šireg učešća osoba sa invaliditetom. U Srbiji su usluge socijalne zaštite glavni stub zaštite osoba sa invaliditetom od siromaštva. Zapošljavanje je i dalje pretežno vezano za OOSI, iako se to postepeno menja zahvaljujući zajedničkim naporima države i poslodavaca, posebno u velikim preduzećima i OOSI. Sve veći broj mladića i devojaka sa invaliditetom stiže univerzitetsko obrazovanje, kako bi se pripremili za buduće zaposlenje. Međutim, i danas se suočavaju sa mnogim preprekama u pristupu univerzitetskim zgradama i nastavnim planovima. Uklanjanje prepreka - uključujući fizičke, institucionalne, prepreke u pogledu stava i komunikacije – i povećanje pristupačnosti je još jedan preduslov za osiguravanje značajnog učešća osoba sa invaliditetom u javnom i političkom životu.

³ Službeni glasnik RS, br. 36/2009 i 32/2013

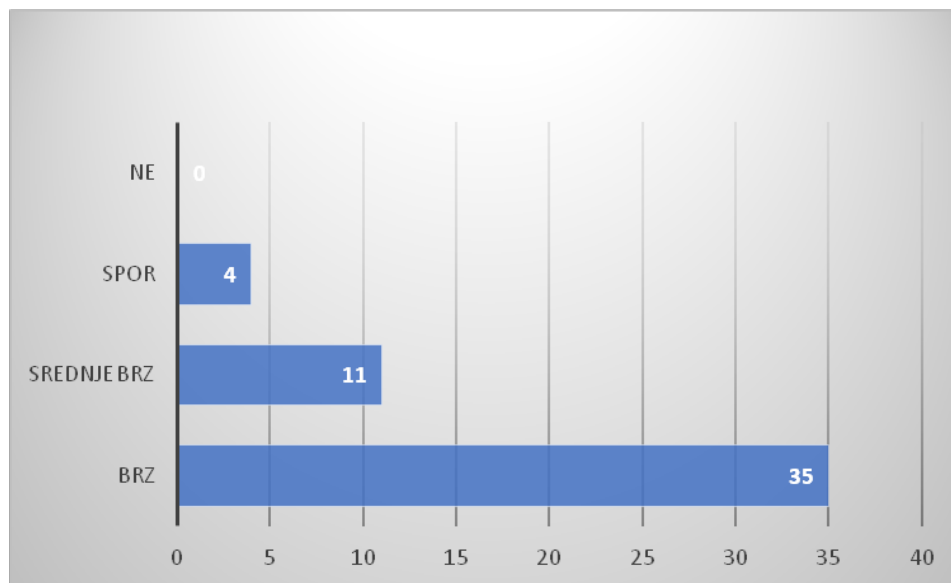
Ovim zakonom su uvedene posebne mere za povećanje zaposlenosti osoba sa invaliditetom nametanjem kvota za zapošljavanje osoba sa invaliditetom:

- Poslodavci koji zapošljavaju između 20 i 49 zaposlenih moraju da zaposle najmanje jednu osobu sa invaliditetom
 - Poslodavci sa 50 zaposlenih moraju da zaposle najmanje dve osobe sa invaliditetom
 - Pored prvih 50 zaposlenih, za narednih 50 zaposlenih, poslodavci moraju da zaposle najmanje još jednu osobu sa invaliditetom
- Zakon takođe predviđa podsticaje za poslodavce, kao i sankcije za nepridržavanje. Podsticaji za period od tri godine od dana stupanja na snagu ugovora o radu uključuju:
- Odricanje od obaveznog plaćanja osiguranja koje poslodavci plaćaju na osnovu zarade zaposlenih;
 - Odricanje od obavezne uplate socijalnog doprinosa koji plaćaju poslodavci. Deo koji treba da plati zaposleni pokriva Nacionalna služba za zapošljavanje. Nepridržavanje zahteva uplatu Fondu za profesionalnu rehabilitaciju i podršku zapošljavanju osoba sa invaliditetom u iznosu od 50% prosečne zarade za broj osoba sa invaliditetom koje je trebalo da budu zaposlene u skladu sa zakonom.

Pristup Internetu

Pristup Internetu je veoma važan u celoj zemlji, posebno u ruralnim oblastima, a naročito tokom epidemije KOVID-19. Informacije, usluge, mogućnosti učenja i interakcije su se preselile na internet. Za ljude koji nemaju pouzdan i redovan pristup Internetu i / ili računarima ili pametnim telefonima, iskustvo je veoma različito u poređenju sa iskustvom redovnih korisnika internet usluga i aplikacija. U pojačanom uzorku aktivnih osoba sa invaliditetom situacija je mnogo bolja nego u opštoj populaciji osoba sa invaliditetom i iznad je proseka za srpsku populaciju. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku o kompjuterskoj pismenosti u Srbiji, 34,2% osoba starijih od 15 godina je kompjuterski pismeno, dok je 14,8% delimično pismeno. Učešće žena i muškaraca među kompjuterski pismenim osobama gotovo je podjednako (50,4% muškaraca i 49,6% žena), dok među pojedincima koji nisu pismeni kada je u pitanju upotreba računara žena ima više muškaraca (54% naspram 46%).⁴ Stopa korišćenja Interneta u Srbiji prema Statista⁵ je 75,55% u 2020. godini. U opštoj populaciji, 19,6% muškaraca i 25,9% žena nikad nisu koristili kompjuter.⁶

U ovom uzorku, svi ispitanici imaju pristup internetu, ali nemaju svi isti kvalitet pristupa. 35 osoba ima brzi internet, 11 ispitanika ima pristup internetu srednje brzine, a 4 osobe imaju pristup sporom internetu, kao što je prikazano na donjem grafikonu.

⁴ „Kompjuterski pismene“ osobe su osobe koje znaju da obavljaju četiri osnovne funkcije: obradu teksta, kreiranje tabela, slanje i primanje e-pošte i korišćenje interneta. Izvor: Republički zavod za statistiku, *Statistički godišnjak Republičkog zavoda za statistiku za 2018. godinu*. RZS, Beograd 2018f

⁵ <https://www.statista.com/statistics/567580/predicted-internet-user-penetration-rate-in-serbia/>

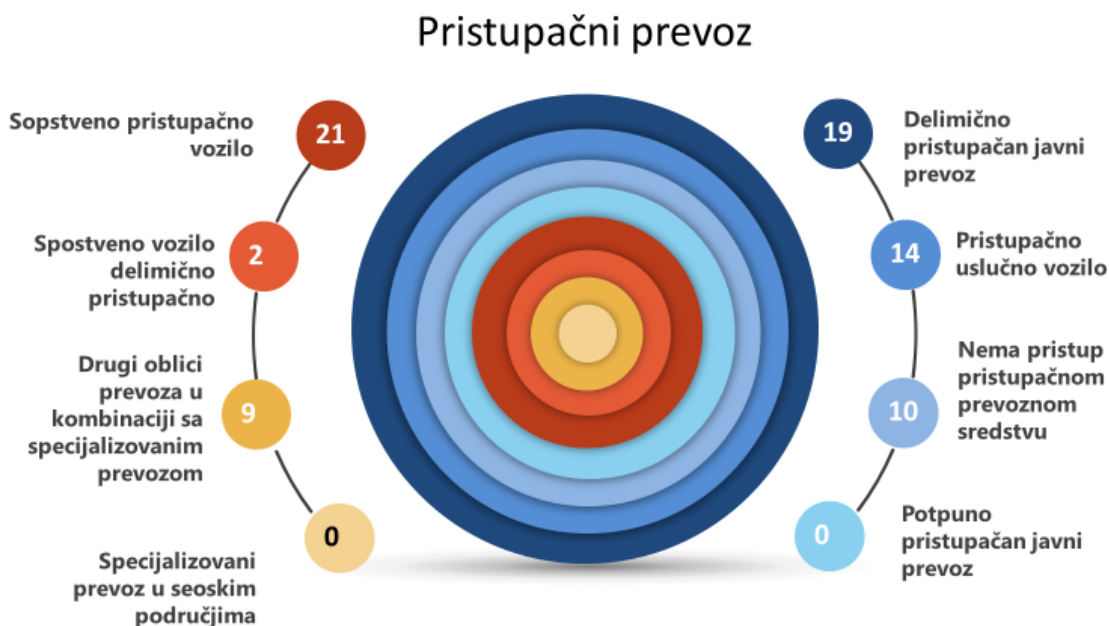
⁶ Godišnja statistika RZS o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u domaćinstvima/pojedinačno u Republici Srbiji, <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/upotreba-ikt>

Praktično svi ispitanici imaju pristup laptopu ili desktop računaru, sa 92% (48 ispitanika) koji poseduju sopstveni računar ili laptop i 8% (4 ispitanika) koji dele računar ili laptop sa ostalim članovima porodice. Ovo je važan faktor u pristupu učesnika informacijama i smanjuje njihovu zavisnost od tradicionalnih medija kao izvora informacija.

U isto vreme, ovaj vrlo pozitivan nalaz ukazuje na to da političke partije i Vlada nedovoljno koriste internet za informisanje osoba sa invaliditetom tokom pandemije. Uz pomoć organizacija osoba sa invaliditetom i društvenih medija moguće je povećati informisanost u vezi sa konkretnim uslugama i mogućnostima koje su namenjene različitim grupama osoba sa invaliditetom u Srbiji. Uzorak sugerise da postoji visok stepen digitalne pismenosti među osobama sa invaliditetom u Srbiji. Naravno, statistika je niža za opštu populaciju i širu populaciju osoba sa invaliditetom, ali ipak je Srbija zemlja sa velikom upotrebom pametnih telefona koja je, prema Statisti, dostigla 51,5% u 2020. Širok spektar usluga može se razviti kroz mehanizme podrške socijalnim inovacijama, u saradnji sa OOSI. Informacije o dostupnosti i pristupačnosti zdravstvenih ustanova, prevoza ili dostupnosti redovnih ili dodatnih usluga podrške za osobe sa različitim vrstama invaliditeta tokom kriza, kao što je KOVID-19 predstavljaju primere potencijalnih digitalnih usluga.

Pristup prilagođenom prevozu

Nalazi ukazuju na to da nedostatak pristupačnog prevoza predstavlja prepreku za mnoge od ispitanika. Kao što je naznačeno na donjem grafikonu, učesnici istraživanja, iako pripadaju uzorku vrlo aktivnih osoba sa invaliditetom sa većim od prosečnog pristupa informacijama i uslugama, i dalje se bore sa pristupom prilagođenom prevozu. Samo nekoliko učesnika poseduje adaptirano vozilo, a učesnici koji žive u ruralnim područjima prepušteni su sami sebi kada je reč o organizovanju prevoza.

“Ne postoji specijalizovani prevoz, ako je potrebno pozovem taksi službu, ali uglavnom pešačim” – žena, 38 godina, živi u gradu.

“To je jedan od mojih najvećih problema, ja volim da se krećem, družim, idem u muzeje, u prirodu” - žena, 54 godine, živi u ruralnoj oblasti.

“Koristim specijalizovani taksi ali ako dodatno zatražim pomoć, 90% taksi kompanija odbija poziv” - žena, 58 godina, živi u gradu.

“Koristim skuter u letnjim mesecima za lokalni prevoz” - muškarac, 59 godina, živi na selu

Dobro funkcionisanje, pristupačan i dostupan sistem javnog prevoza pomogao bi da se uklone prepreke za učešće u javnom životu sa kojima se susreću osobe sa invaliditetom. Javni prevoz u Srbiji trebalo bi da bude organizovan tako da svi mogu da ga koriste u najvećoj mogućoj meri, bez potrebe za prilagođavanjem ili specijalizovanim dizajnom. Lokalni prevoznici teže proširenju spektra usluga, a specijalizovani prevoz je sledeća najbolja alternativa za osobe sa invaliditetom koje žive u urbanim sredinama. Međutim, specijalizovani prevoz često nije dostupan u ruralnim oblastima. Mnoge osobe sa invaliditetom oslanjaju se na sopstvena prevozna sredstva, ali nemaju svi pristup automobilima i / ili vozačkim dozvolama. Pitanja poboljšanja prevoza i stvaranja pristupačnijeg prevoza imaju direktan uticaj na politički i građanski aktivizam osoba sa invaliditetom. Bez potpune pokretljivosti, osobe sa invaliditetom ne mogu da efikasno učestvuju u građanskom i političkom životu na lokalnom, regionalnom i / ili nacionalnom nivou. Ograničeno kretanje tokom određenih sati tokom dana ili samo tokom određenih dana nije u skladu sa članom 9 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom⁷.

Član 9 predviđa „da se omogući osobama sa invaliditetom da žive samostalno i u potpunosti učestvuju u svim aspektima života, a države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom obezbedile pristup, na jednakoj osnovi sa drugima, fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikaciji, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, i druge objekte i usluge kako u urbanim tako i u ruralnim oblastima”.

Pristup zdravstvenim uslugama

U ovoj oblasti, ispitanici su uglavnom bili saglasni u tome da su imali redovan pristup lekovima i zdravstvenoj zaštiti (43 odgovora). Nekoliko ispitanika je napomenulo da pretpostavljaju da bi imali pristup zdravstvenoj zaštiti čak i tokom pandemije, ali da je zapravo nisu koristili:

“Da, ali nije bilo potrebe da idem do lekara” - muškarac, 52 godine, živi u gradu.

“Da, ali ja ne koristim usluge opšte zdravstvene zaštite. Ako mi je potreban lekar koristim privatnu lekarsku uslugu. To nam je bila preporuka, da ne idemo u domove zdravlja I bolnice” - žena, 51 godina, živi u gradu.

“Da, iako ja koristim samo uloške za inkontinenciju. Lekarska služba u kućnim uslovima dobro funkcioniše u mom gradu. Lekar I medicinska sestra dolaze svima koji primaju TNP. Potrebno je unapred pozvati I zakazati. “ – žena, 42 godine, živi u gradu ali je trenutno na selu

⁷ <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

Zabrinjavajuće je to što četiri ispitanika tvrde da nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti i / ili lekovima. Mnoge osobe sa invaliditetom pripadaju rizičnim kategorijama u odnosu na infekcije i posledice KOVID-19. Međutim, čini se da je samoizolacija bila najdominantniji odbrambeni mehanizam protiv ove pretnje. Na nivou svakodnevnog funkcionisanja, dalja ograničenja kontakata za osobe sa invaliditetom otežala su obezbeđivanje podrške u obavljanju svakodnevni funkcija, poput ishrane, oblačenja, održavanja lične higijene. Redovni pristup zdravstvenoj zaštiti takođe je glavni faktor koji doprinosi kvalitetu života osoba sa invaliditetom. Poruka da osobe sa invaliditetom treba da se uzdrže od traženja zdravstvene zaštite, osim ako nije apsolutno neophodno, kao što je to rekao jedan ispitanik, ne obezbeđuje jednak pristup nezi osobama sa invaliditetom u ovom trenutku povećanog zdravstvenog rizika tokom KOVID-19.

Takođe treba napomenuti da je osobama koje žive u ustanovama za trajni smeštaj zabranjen izlazak i / ili spoljni kontakti već duži vremenski period. Iako potpuna izolacija može da bude efikasan način za suzbijanje širenja virusa, ona negativno utiče na mentalno zdravlje i ukupno blagostanje osoba sa invaliditetom ili starijih ljudi koji žive u institucijama.

Mere preduzete u vanrednom stanju doprinele su marginalizaciji osoba sa invaliditetom i njihovoj nevidljivosti u društvu, što je u suprotnosti sa namerom Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom.

Kao što je izjavila gđa Katalina Devandas Agilar, specijalni izvestilac za prava osoba sa invaliditetom: „Ograničenja koja se uspostavljaju da bi se zaštitilo javno zdravlje moraju da budu jedinstveno prilagođena i moraju da izazovu što je manje smetnji moguće. Ograničenje kontakata sa voljenima ostavlja osobe sa invaliditetom potpuno bez zaštite od bilo koje vrste zlostavljanja ili zanemarivanja u institucijama.”⁸

“Okolo 60% lekova za glaukom nije na listi⁹. Izgubila sam vid sa 36 godina. Sama kupujem lekove, to nije pokriveno mojom penzijom” - žena, 64 godine, živi u gradu.

“Za cerebralnu paralizu rehabilitacija je prekinuta 2011. Na osnovu novih pravila ne odobrava se više rehabilitacija jednom godišnje u banjском lečilištu” - žena, 37 godina, živi u gradu.

“Ne, jer se sve svodi na to kako rade dijagnostiku. Imao sam epileptični napad, iako nemam epilepsiju. Moram da pijem lekove i imao sam dve operacije. Kada sam vadio zube, trebalo je da mi daju antibiotik, jer se otvorio sinus i dali su mi lek koji mi je temperaturu spustio na 35,2. Morali su da me voze kolima Hitne pomoći iz mog grada u Beograd, a lekar je rekao: „Da li je uopšte moguće da su toliko neoprezni?“ Za sve su potrebne lične veze.. Znam ljude, ali ovo je bio hitan slučaj” - muškarac, 24 godine, živi u gradu.

“Nemamo pristup uslugama, jer su lekari zauzeti lečenjem KOVID slučajeva” - žena, 51 godina, živi u gradu.

⁸ <http://noois.rs/vesti/396-covid-19-ko-stiti-osobe-s-invaliditetom-un-ekspertkinja-za-ljudska-prava>

⁹ Spisak lekova odobren od Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje. Ova ustanova može da u potpunosti ili delimično plati samo odobrene lekove.

Generalno loša pristupačnost zdravstvenoj zaštiti kao rezultat štednje i smanjenja zaposlenosti u javnom sektoru dokumentovan je u publikaciji Naša urušena prava¹⁰. Važno je, međutim, ne koristiti krizu KOVID-19 kao opravdanje za dalja smanjenja budžeta u zdravstvenom sektoru, posebno u pogledu prevencije i zdravstvene zaštite žena i muškaraca sa invaliditetom. Smanjen pristup zdravstvenoj zaštiti ima direktan negativan uticaj na pogoršanje kvaliteta života, jer osobe sa invaliditetom retko imaju finansijske rezerve koje se mogu koristiti za kupovinu usluga od pružalaca usluga u privatnom sektoru. U uslovima smanjene pokretljivosti i smanjenog pristupa zdravstvenoj zaštiti, dobici u mobilizaciji osoba sa invaliditetom za građansko i političko učešće mogu se brzo poništiti. Potrebno je vrlo pažljivo planiranje i praćenje kako bi se zaštitili plodovi prethodnog rada na izgradnji kapaciteta, podizanju svesti i umrežavanju za učešće u javnoj sferi.

“Sin me obezbeđuje lekovima inače ne bih mogao to sam, a za drugu pomoć zovem opštinske volontere” - muškarac, 69 godina, živi u gradu.

“Moje zdravlje je višestruko pogoršano.. Preko tri sedmice odlazim na kineziterapiju – posledica nekretanja tokom korone” - muškarac, 80 godina, živi u gradu.

Iako se nisu dogodile velike promene u pristupu i / ili dostupnosti zaliha, usluga, lekova ili podrške tokom pandemije KOVID-19, prema rečima učesnika, mnogi su smatrali da imaju sreće što im u posmatranom periodu nisu bile potrebne zdravstvene usluge, jer veruju da bi bilo teško dobiti odgovarajuću negu da je bila neophodna. Stoga su učesnici izjavili da su se glavne promene i poremećaj u normalnom životu dogodili kao rezultat KOVID-a, uglavnom u vezi sa uslugama podrške i prevozom, dok su tvrdili da im se pristup zdravstvenim uslugama nije promenio, uglavnom zato što nisu pokušali da im pristupe.

Pristup informacijama i zaštiti od KOVID-19

Velika većina ispitanika (48) ima redovan pristup preporučenoj zaštitnoj opremi kako bi se sprečilo širenje KOVID-19, uključujući maske, rukavice i dezinfekciona sredstva. Ispitanici su ovu opremu kupili sami ili su je dobili od svog dobavljača usluga ili OOSI, uglavnom od CSŽ Srbije¹¹ Nacionalne organizacije OSI. Četiri ispitanika nema stalni pristup preporučenoj zaštiti. Oni se sami štite kroz samoizolaciju.

Dvadeset i osam ispitanika (54%) izrazilo je zabrinutost zbog situacije sa KOVID-19, a većina tvrdi da je sada manje zabrinuta nego na početku pandemije. Petnaest ispitanika (29%) veoma je zabrinuto zbog situacije sa KOVID-19. Četiri ispitanika (8%) uglavnom nisu zabrinuta, a još tri ispitanika uopšte nisu zabrinuta. Jedan ispitanik (2%) je neodlučan, a drugi je „na pola puta između zabrinutosti i nebrige“.

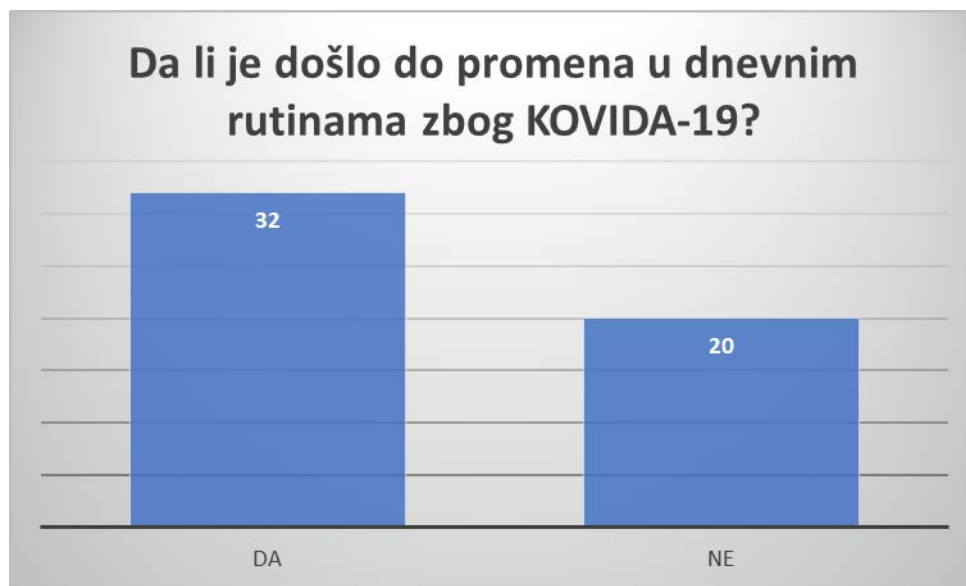
¹⁰ Naša urušena prava, Prof dr Marijana Pajvančić, Prof dr Dubravka Valić Nedeljković i Sofija Mandić, Ženska platforma za razvoj Srbije, april 2019. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf>

¹¹ Nabavka 2000 maski i 1000 pari rukavica je omogućena sredstvima IFES i USAID kroz ovaj projekat. Takođe, Centar je puiem drugih donatora i iz svojih sredstava četiri puta obezbeđivao zaštitnu opremu (maske, rukavice, dezinfekciona sredstva) koja je distribuirana osobama sa invaliditetom i personalnim asistentima.

Iako su sve osobe sa invaliditetom svesne rizika od širenja KOVID-19, nemoguće je nemati nikakav socijalni kontakt tokom dužeg vremenskog perioda. Zbog toga je neophodno nabaviti i distribuirati zaštitnu opremu za sve rizične grupe, uključujući i osobe sa invaliditetom. Lokalne samouprave treba da budu u kontaktu sa osobama sa invaliditetom kako bi procenile potrebe za podrškom i uspostavile besplatnu zaštitu za osobe sa invaliditetom sa niskim prihodima, pružaoce usluga i članove domaćinstva. Ova investicija može da spasi živote i pomogne ljudima sa invaliditetom da bezbedno učestvuju u javnom i političkom životu širom Srbije. Bez pristupa adekvatnoj zaštiti, osobe sa invaliditetom se samoizoluju i povlače iz javnog života. Takođe, bez odgovarajuće zaštite, pružanje usluga za samostalni život predstavlja pretnju za osobe sa invaliditetom. Te su usluge, s druge strane, preduslov za političko učešće.

Promene u svakodnevnom funkcionisanju usled KOVID-19

Učesnici istraživanja su pitani da li je došlo do promena u njihovom svakodnevnom funkcionisanju, kao rezultat pandemije. Njihovi odgovori su sledeći:

Vredi napomenuti da je ljudima starijim od 65 godina u urbanim i 70 godina u ruralnim oblastima u potpunosti zabranjen izlazak tokom vanrednog stanja, a na kraju je zabrana ublažena na jedan sat nedeljno dozvoljenog kretanja rano ujutro, a zatim postepeno ukidana. Ovo je negativno uticalo na osobe sa invaliditetom na dva načina: oni unutar starosne grupe nisu mogli da izađu, a neki neformalni pružaoci nege u starosnoj grupi koji ne žive u istom domaćinstvu nisu mogli da dođu da podrže osobe sa invaliditetom i starije osobe.

Navodimo neka od razmišljanja koja su ispitanici delili tokom intervjua o tome kako je KOVID-19 uticao na njihov svakodnevni život:

“Prethodni personalni asistent je pronašao drugi posao. Tri sedmice nisam imala uslugu. Napokon sam dobila novog asistenta a dodatno mi je teško jer sam trudna I dodatno se oslanjam na porodicu” - žena, 39 godina, živi u gradu.

“Radim od kuće a izazov je bio obezbediti dozvolu kretanja za mog asistenta. Na kraju se našlo sistemsko rešenje. Na početku pandemije nisam ni želeo uslugu asistencije čekajući da vidim kako će se stvari odvijati” - muškarac, 52 godine, živi u gradu.

“Tokom vanrednog stanja, kad je bila zabrana kretanja, moj asistent je dolazio u vreme kada je mogao da se kreće” - muškarac, 62 godine, živi u gradu.

“Moj posao je stresan. Nisam u početku nastupao a onda sam počeo nekoliko puta sedmično. Smetala mi je onlajn edukacija jer je nisam voleo kao student. Dodatno sam morao da se podvrgnem nekim intervencijama na očima, gde mi je sugerisano da koristim kompjuter što je manje moguće, a ja studiram parvo, a sve je bilo onlajn” - muškarac, muzičar I student, 24 godine, živi u gradu

“Zbog nepristupačnog prevoza, nedostatka usluga, manjeg nivoa samostalnosti, teže je učestvovati u društvenim aktivnostima” - žena, 53 godine, živi u gradu

“Ja sam usamljena” – žena, 36 godina, živi u gradu

“Niko me ne obilazi” – muškarac, 22 godine, živi u gradu

“Teško mi je da se organizujem” – žena 35 godina, živi u ruralnom području

“Morao sam da ponudim asistentu da ostane sa mnom u kući – i nikom drugom - kako bih bio u izolaciji. Plaćao sam dodatne sate asistentu” – muškarac, 60 godina, živi u gradu.

“Imala sam dodatne troškove za svog psa vodiča, morala sam I sama da ga čistim. Smanjila sam svoje aktivnosti – ne treniram aikido, jer moj pas mora da bude napolju” – žena, 64 godine, živi u gradu.

“Kućna pomoć je redukovana. Od marta sam je samo dva puta mesečno koristila. Oni rade kako hoće, Centar za socijalni rad nema ništa s tim, kao da teraju kapric. U početku je redukcija bila opravdana vanrednim stanjem ali sad to nije slučaj” – žena, 68 godina, živi u gradu.

“Manji stepen samostalnosti za gluve je usled nošenja maski u svakodnevnom funkcionisanju” – muškarac, 43 godine, živi u gradu.

“Lošiji pristup svemu, pa i obrazovanju” – muškarac, 39 godina, živi u gradu.

“Potpuna promena života. Svi kontakti su nestali – niko ne dolazi” – muškarac, 43 godine, trajni smeštaj.

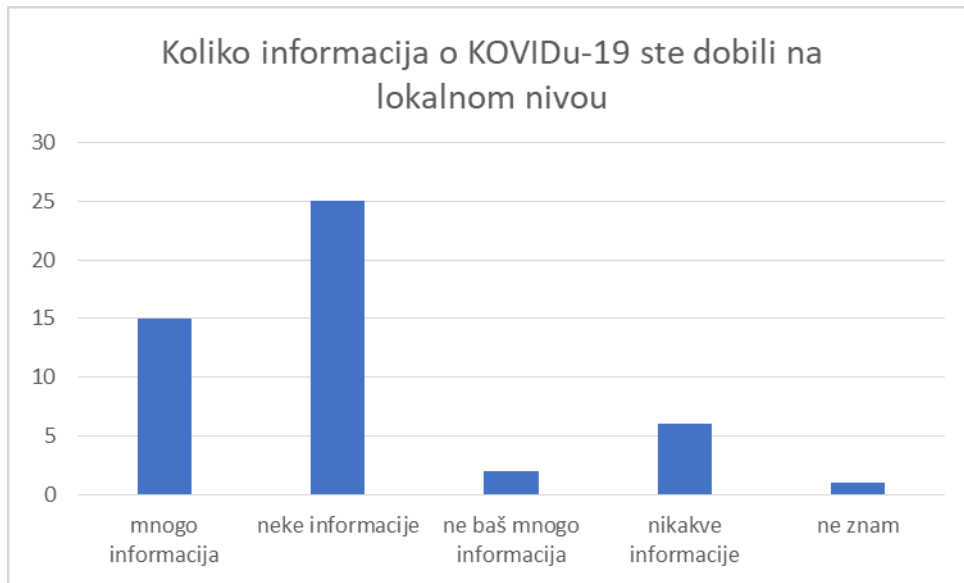
“Osećam se diskriminisano jer nemam dodir sa spoljnim svetom. Ne možemo čak ništa da naručimo da nam se donese. Zatvoreni smo 6 meseci. To nije fer I ponižavajuće je. Dobro je što hoće da nas zaštite ali sve ima granice, ovo nije ustanova zatvorenog tipa” – žena, 50 godina, trajni smeštaj.

U svakodnevnom životu osoba sa invaliditetom desile su se značajne promene usled pandemije. Ove promene su više očigledne u gradovima gde su osobe sa invaliditetom navikle na veću samostalnost i lakši pristup uslugama podrške pre pandemije. Mere ograničavanja slobode kretanja tokom policijskog časa i povećane barijere pristupu uslugama podrške duboko su uticale na svakodnevni život ljudi sa invaliditetom u urbanim sredinama. U ruralnim oblastima promene nisu toliko vidljive zato što je pristup uslugama bio vrlo ograničen i pre pandemije.

Pristup informacijama

Izvori informacija na koje se ispitanici oslanjaju su vrlo raznovrsni. Većina ispitanika oslanja se na više izvora informacija, uključujući nacionalne televizije i novine, internet, društvene medije, vladine i druge zvanične veb stranice, organizacije osoba sa invaliditetom, prijatelje i porodicu. Ispitanici retko slušaju radio ili državne lokalne medije kao ključni izvor informacija. Muškarci i žene stariji od 40 godina oslanjaju se manje na društvene medije kao primarni izvor informacija za razliku od mlađih žena i muškaraca.

Većina osoba sa invaliditetom u istraživanju tvrdi da su dobili „puno“ ili „dosta“ važnih informacija u vezi sa prevencijom i uslugama povezanim sa KOVID-19 sa lokalnog nivoa. Međutim, ispitanici su приметili da lokalni izvori vesti nisu primarni izvor podataka o KOVID-19.

To je praznina koja se može popuniti u budućnosti, jer svi građani, uključujući i osobe sa invaliditetom, žive na lokalnom nivou. Informacije koje su dobili na lokalnom nivou odnose se na preventivne mere, zdravstvenu zaštitu, rad ugostiteljskih objekata, kulturne institucije, policijski čas, aktivnosti osoba sa invaliditetom, distribuciju pomoći, informacije u vezi sa prevozom, funkcionisanje službi, kontakt brojeve za različite namene, itd. Ove informacije nisu prevedene na srpski znakovni jezik i stoga nisu dostupne gluvim osobama.

Ispitanici su naveli da se pretežno oslanjaju na centralizovane izvore informacija koje saznaju od Kriznog štaba¹² i nacionalnih medija, kao i na namenski vebsajt KOVID19.rs.¹³ Ove informacije su distribuirane putem televizije, radija i štampe / novina. TV emisije su uključivale znakovni jezik. Vebsajt KOVID-19.rs ne sadrži audio format i lako čitljiv format. Centralizovane informacije distribuirane su svima na isti način, ne uzimajući u obzir posebne potrebe različitih grupa, uključujući osobe sa različitim vrstama invaliditeta, ili potrebu za informacijama u različitim formatima.

Krizni štab i nacionalni mediji, kao i namenski vebsajt KOVID19.rs nisu se bavili problemima specifičnim za različite podgrupe stanovništva. Na primer, ukupan broj osoba sa invaliditetom koje su obolele od KOVID-19 ili koje se umrle od bolesti nikada nije objavljen. Pored pitanja vezanih za KOVID-19, mediji retko daju izveštaje koji ističu perspektive osoba sa invaliditetom o socijalnim, političkim i kulturnim pitanjima. Na polju političkog učešća, osobe sa invaliditetom i njihova prava nemaju prioritet u nacionalnim ili lokalnim medijima.

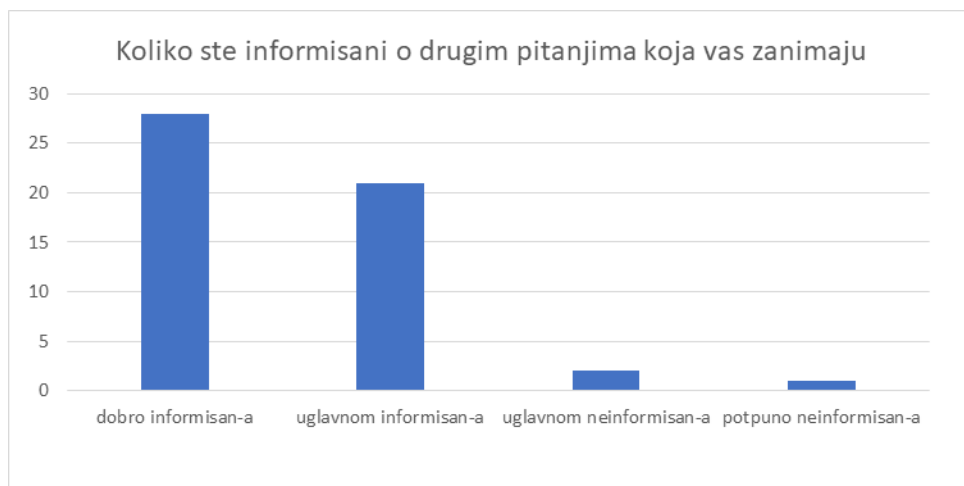
Organizacije osoba sa invaliditetom (u daljem tekstu OOSI) igraju veoma važnu ulogu u razmeni informacija između državnih aktera i osoba sa invaliditetom, ali često nisu uključene u konsultacije vladinih zvaničnika, pa dvosmerna komunikacija između OOSI i različitih državnih tela često ostaje ograničena. Tokom KOVID-19, početni odgovor vlade u vezi sa merama zdravstvene zaštite, poput uspostavljanja policijskog časa, nije uzimao u obzir potrebe osoba sa invaliditetom.

Zbog toga, OOSI su se založile kod Kriznog štaba da izmeni mere usmerene na sprečavanje širenja KOVID-19, kao što je zabrana kretanja tokom policijskog časa, kako bi više uključivale osobe sa invaliditetom. Nakon zagovaranja OOSI, odredba o opštoj zabrani kretanja tokom policijskog časa izmenjena je kako bi se eliminisala ograničenja kretanja pružalaca usluga podrške osobama sa invaliditetom i kako bi se ljudima koji imaju autizam omogućila šetnja tokom policijskog časa. OOSI su nadalje služile kao važan izvor praktičnih informacija o KOVID-u, a koje su relevantne za svakodnevno funkcionisanje osoba sa invaliditetom, kao i informacije o potrebama i iskustvima osoba sa invaliditetom za državne aktere. Međutim, nisu sve osobe sa invaliditetom članice OOSI i važno je da se ove informacije učine javno dostupnim u različitim formatima, uključujući lako čitljive formate, znakovni jezik i audio format, kako bi se osigurala dostupnost informacija svim ljudima koji imaju različite vrste invaliditeta.

Pored KOVID-19, osobe sa invaliditetom kao i ostali građani zainteresovani su za mnoga druga pitanja, kao što su inkluzivna kultura, inkluzivno obrazovanje, ženska prava i druga pitanja. Kao što je prikazano na grafikonu, većina ispitanica/ka u ovom istraživanju veruje da je vrlo dobro ili uglavnom dobro informisana.

¹² Krizni štab KOVID-19 za ublažavanje posledica zarazne bolesti KOVID-19 osnovala je Vlada Srbije 13. marta 2020. Pravni osnov ovog zaključka Vlade je Zakon o Vladi 33 i 43. Krizni štab je mešovito telo koje se sastoji od medicinskih i drugih profesionalaca

¹³ <https://covid19.rs/>

Osobe sa invaliditetom u uzorku su proaktivne u pogledu dobijanja informacija. Kao i u slučaju informacija o KOVID-19, gotovo svi ispitanici/ce su rekli da informacije traže kroz kombinaciju izvora podataka, uključujući nacionalnu TV, lokalnu TV, nacionalne i lokalne novine, digitalne i društvene medije, prijatelje, osobe sa invaliditetom, vladine kancelarije, i druge izvore.

Učešće u izborima

Gotovo svi (48) ispitanika/ca su glasali makar jednom u svom životu. Među onima koji nisu glasali uopšte, neki nisu bili odgovarajuće starosne dobi tokom izbora, dok su drugi smatrali da nemaju za koga da glasaju. Mnogi ispitanici/ce su tokom intervjua naglasili da su redovni glasači i da retko propuštaju izbore.

Na poslednjim izborima 34 ispitanika je reklo da su glasali, 16 nije, 2 se nije izjasnilo i 2 su se registrovala da glasaju od kuće, ali birački odbor nije došao.

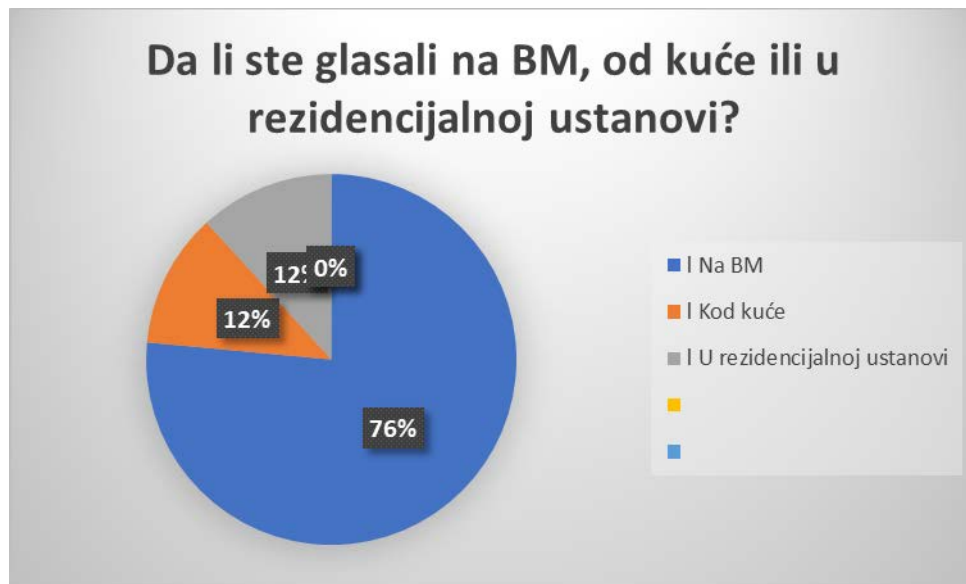
Distribucija ispitanika/ca u odnosu na to da li su glasali na izborima održanim 2020.

Ispitanici koji su glasali zamoljeni su da uporede iskustvo na poslednjim izborima održanim 21. juna 2020. sa iskustvima u odnosu na prethodne izbore održane 2. aprila 2017. i 24. aprila 2016. i uopšte ranijim izborima. Dva učesnika istraživanja rekla su da je iskustvo glasanja bilo nešto bolje 2020.; dvadeset dva učesnika izjavila su da je isto, s tim da su se maske nosile tokom glasanja što je jedina uočena razlika između dva izbora; jedan učesnik je izjavio da je njemu uvek sve isto jer su ga na svim dosadašnjim izborima nosili da glasa budući da je biračko mesto nepristupačno za korisnike invalidskih kolica.

Od onih učesnika koji su primetili razliku traženo je da navedu zašto misle da je ovo glasanje drugačije. Pet učesnika reklo je da su njihova iskustva različita zbog uvođenja preventivnih mera vezanih za KOVID-19, tj. obavezne socijalne distance i nošenja maski u zatvorenim prostorima; tri učesnika istraživanja rekla su da je ovo iskustvo jednostavno nešto drugo ili nešto sasvim drugo zbog kombinacije faktora, uključujući KOVID-19, bojkot izbora i lične razloge; a jedan je izabrao da ne odgovori.

Od 35 učesnika koji su glasali na poslednjim izborima zatraženo je da navedu da li su glasali na biračkom mestu ili od kuće. Njihovi odgovori su predstavljeni na donjem grafikonu.

Sledeće izjave opisuju različita iskustva ispitanika/ca u odnosu na to kako je ovo iskustvo glasanja upoređeno sa prethodnim.

“Primetila sam promene. Čovek me je dočekaao i ispratio i bio je zadužen za pomoć starijim osobama i osobama sa invaliditetom. Čekao je u dvorištu i pomagao dok smo bili unutra. Videlo se da je bio obučen. Član je lokalnog biračkog odbora”

Žena, 64 godine, iz grada

“Zbog KOVID-19 i izolacije prethodnih meseci bilo je drugačije. Jednostavno sam glasao da ne bi pomislili da sam bojkotovao izbore i da moja OOSI ne bi snosila posledice. Mislim da bi organizacije morale da budu apolitične i nisam želeo da dajem osnove za pogrešno tumačenje odsustva, da se moj neodlazak na izbore tumači kao politički potez. Važno je da se uklone barijere, tako da više ne bude bitno ko je na vlasti.”

Muškarac, 60 godina, živi u gradu.

“Bilo je drugačije zato što ranije nisam glasao u rezidencijalnoj ustanovi(nisam živeo tu), a takođe i zbog Koronavirusa, jer sam bio zatvoren u prethodna tri meseca - nije prijatno biti u zatvoru”

Muškarac, 56 godina, živi u rezidencijalnoj ustanovi

“Moje biračko mesto je dostupno, ali ovog puta sam glasao od kuće.”

Muškarac, 52 godine, živi u gradu

“Jednostavno, nije bilo kao ranije - bilo je manje ljudi i to mi se nije svidelo”

Muškarac, 48 godina, živi u gradu

„Naglašavam da su, za razliku od parlamentarnih i predsedničkih izbora, gde su kampanje za kandidate emitovane na nacionalnoj TV, lokalni izbori bili potpuno nepristupačni. Bilo je mnogo gore jer nisu poštovali odluke Regulatornog tela za elektronske medije, a izborni program nije preveden na znakovni jezik i stoga nije bio dostupan za gluve ljude.”

Muškarac, 39 godina, živi u gradu.

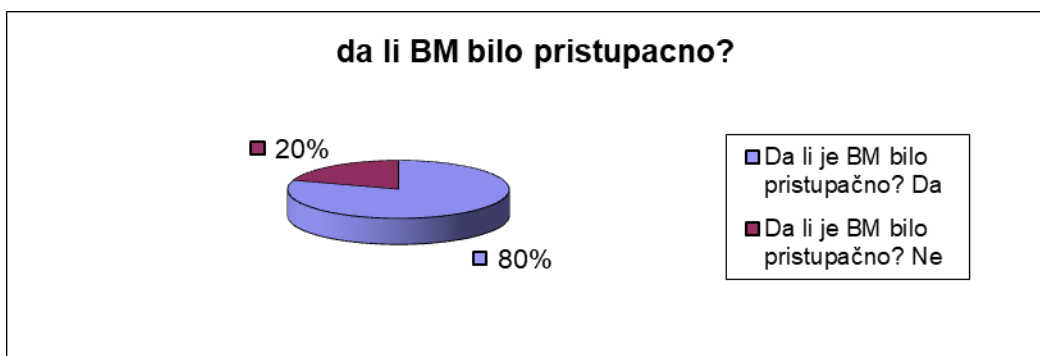
„Od 5. oktobra [2000] glasanje je isto za mene na bilo kojim izborima. Ja sam među onima koji insistiraju na glasanju - uveo bih sankcije za ljude koji ne glasaju na izborima. Nisam zadovoljan izlaznošću. Koliko god me ranije uznemirivao nedostatak pluralizma, sada me uznemirava apatija.”

Muškarac, 80 godina, živi u rezidencijalnoj ustanovi

Nekoliko izjava ukazuju na to da se obraćala pažnja na pojedinačnu izlaznost na izborima i da bi se organizacije osoba sa invaliditetom čije vođe ili poznati članovi nisu izašli na izbore mogle suočiti sa negativnim posledicama. Ovo je alarmantno i narušava slobodu pojedinca da glasa prema slobodnoj volji, ili da apstinira. Izbori su bili obeleženi dubokom podelom između kampanja za izbore i za bojkot. Nažalost, ove političke bitke su negativno uticale na osobe sa invaliditetom, kao i na ostale građane.

S druge strane, na motivaciju osoba sa slušnim invaliditetom koje su bile zainteresovane za političke kampanje i izbore, negativno je uticala poteškoća u pribavljanju podataka, posebno na lokalnom nivou, jer informacije nisu bile dosledno pružane u dostupnim formatima, uključujući srpski znakovni jezik za gluve osobe. Takođe, vrlo malo pažnje posvećeno je položaju manje zastupljenih grupa u društvu, uključujući osobe sa invaliditetom, u sadržaju kampanje. Iako se i dalje beleže poboljšanja na nivou parlamentarnih izbora u pogledu pristupačnosti kampanja, poboljšanja na lokalnom nivou i izborima tek treba da se dese.

Distribucija odgovora ispitanika/ca na pitanje o pristupačnosti biračkih mesta – grafički prikaz

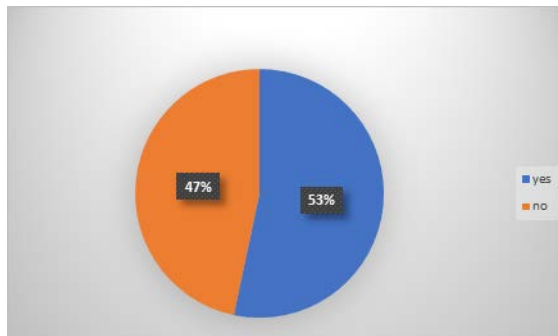

Kao što je prikazano na grafikonu, za 80% pod-uzorka učesnika/ca koji su glasali (21 glasač) biračko mesto je bilo dostupno, iako je u nekim slučajevima „tu i tamo postojala mala prepreka“, ali „mogli su da prevaziđu to“. Smanjivanje prepreka punoj pristupačnosti može biti deo problema i očigledno postoji potreba za jačanjem zahteva za pristupom biračkim mestima. Pet glasača sa invaliditetom glasalo je na nepristupačnim biračkim mestima, a jedan glasač izjavio je da je glasao na delimično dostupnom biračkom mestu. Većina onih koji su glasali na biračkom mestu hodali su do biračkog mesta, jer žive u blizini, dok se svojim prilagođenim kolima vozilo 6 ljudi. Dvanaest osoba stiglo je na biračko mesto sa članom svoje porodice, jedna osoba imala je službenog psa, četiri osobe su došle sa svojim glasačima, a jedna osoba je došla sama.

Uprkos obaveznim merama socijalnog distanciranja, prema iskustvu učesnika ankete retko je bilo redova ispred biračkih mesta.

Odgovori na pitanje *Da li je bio red ispred biračkog mesta?* predstavljeni su u donjem grafikonu.

Da li je bio red na BM?

Prema rečima učesnika ankete, redovi su bili mali i sastojali su se od nekoliko ljudi. Jedan učesnik video je red od približno 30 ljudi ispred biračkog mesta. U svakom slučaju, osobe sa invaliditetom nisu dugo čekale, jer su ili prolazile brzo, nakon što su sačekale da 2-3 osobe daju svoj glas, ili im je dato pravo prvenstva, odnosno prolazak preko reda, prema šest izjava. Većina glasača u uzorku glasala je ujutro i oko podneva, dok je manji broj glasao popodne i uveče. Svi ili gotovo svi glasači nosili su maske, ali nisu nosili rukavice, uz jedan izuzetak koji je prijavio ispitanik. Članovi izbornog odbora takođe su poštovali preporučene mere zaštite, ali u nekoliko slučajeva neki od njih su nosili maske pod nosom.

Birači koji su glasali od kuće imali su mogućnost da se registruju počevši od petka, dva dana uoči izbora. Ovo je prvi put da je takva opcija bila dostupna zahvaljujući naporima projekta Radi kao što govoriš, zajedno sa osobama sa invaliditetom. Četiri glasača su imala koristi od ove mogućnosti i prijavili su se u petak za izbore održane u nedelju. Još jedan birač se registrovao dan unapred, a jedan birač na dan izbora. Ovi birači su se registrovali telefonom (3), neko ih je prijavio na biračkom mestu (2) ili su imali komšiju u izbornom odboru koji ih je registrovao (1).

Nakon registracije, članovi biračkog odbora su došli u kuću glasača na dan izbora u 3 slučaja, a nisu se pojavili u dva slučaja. Ovo je alarmantno jer svi upisani birači moraju biti u mogućnosti da daju svoj glas, a ti birači nisu mogli da glasaju na prošlim izborima. Naravno, registracija preko komšije koja je u biračkom odboru možda je izvršena na način koji nije bio u skladu sa pravilima. Ali u svakom slučaju, nepoljavljivanje biračkog odbora u kući sa prebivalištem glasača koji se zakonski registrovao za glasanje od kuće jeste razlog za zabrinutost, jer može rezultirati obespravljenošću. Jedan glasač rekao je da su najmanje tri člana biračkog odbora potvrdila da će se pojaviti da pomognu ovoj osobi da glasa od kuće, ali da se niko nije pojavio. Jedna osoba koja nije ostvarila pravo glasa je izjavila:

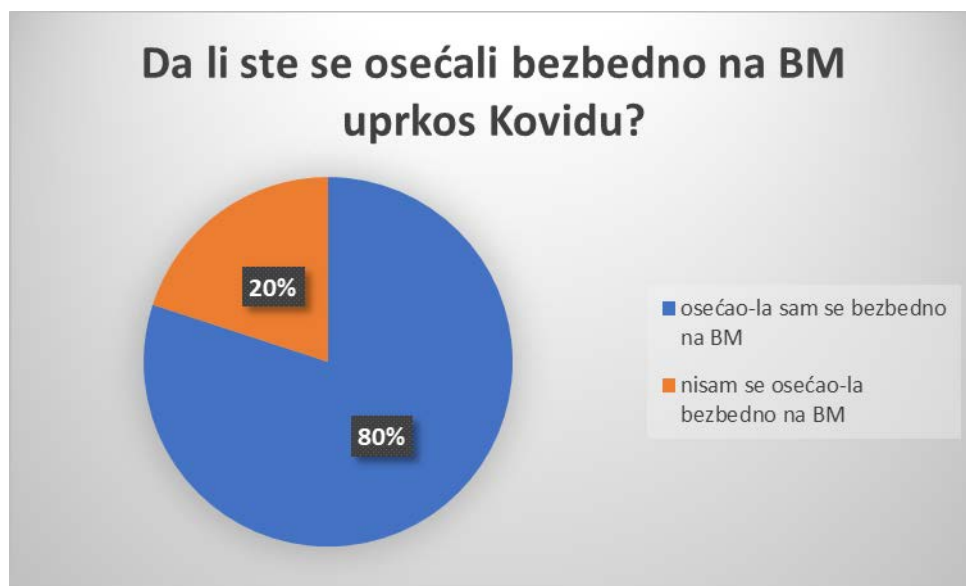
“Krivim mesnu zajednicu¹⁴ i birački odbor jer sam direktno telefonirala biračkom odboru i rekli su da će doći, ali se nisu dogovorili da dođu, to je njihova greška, a ne greška države. Na televiziji kažu 'registruj se' - i jesam, ali niko nije došao.

Žao mi je što neki ljudi ne rade svoj posao. Neka glupa laž - ako neko želi da isteruje istinu - eh ... Prihvatila sam njihov lažni izgovor.”

Žena, 58 godina, živi u gradu

Prema izbornim pravilima, tri člana biračkog odbora trebalo bi da budu prisutna prilikom glasanja od kuće, u jednom slučaju bila su prisutna samo dva člana. Ova kršenja pravila nisu prihvatljiva na dan izbora, jer mogu rezultirati obespravljenošću birača i narušiti poverenje birača u slobodne i poštene izbore.

Dvadesetčetiri glasača izjavilo je da su se na biračkom mestu osećali potpuno sigurno jer su i glasači i birački odbor koristili mere zaštite, maske, rukavice, držali su distance, a na raspolaganju su bila i dezinfekaciona sredstva. Šest glasača nije se osećalo sigurno jer je bila velika gužva: “Nisam mogao da uđem na biračko mesto i morao sam da glasam ispred”; “Zbog straha od COVID-19”; “Morao sam da glasam uprkos snažnom uverenjem da izbori nisu neophodni u tom trenutku - bilo je pogrešno da se održe zbog pandemije”; “Na biračkom mestu nije bilo vizuelnih informacija ili informacija na znakovnom jeziku. Izborni odbor / osobe kojima je poveren rad u izbornom odboru nisu edukovani o načinu komuniciranja sa gluvim osobama. Svi su nosili zaštitne maske koje su najveća prepreka u komunikaciji sa gluvim osobama.”

¹⁴ Organizaciona jedinica nivoa vlasti

“Bio sam razočaran, jer kada se prijavite u birački spisak, prvo se upišete za lokalne, a zatim za parlamentarne izbore i naglasio sam da [imam oštećenje vida] i zamolio da mi pokažu gde da se potpišem. Prva osoba je to učinila, a osoba pored nje koja je bila zadužena za potpisivanje parlamentarnih izbora - a nemoguće je da me nije čula - pretvarala se da nije i morao sam da ponovim sve ispočetka. Stvarno im je potrebno osvesćivanje, barem u mom gradu”

Muškarac, 24 godine, živi u gradu

Rad na pristupačnosti biračkih mesta tek je započeo. Sada kada su sve opštine završile procenu pristupačnosti, neophodno je izvršiti analizu podataka i napraviti plan akcije za unapređenje pristupačnosti kako bi se osigurala dostupnost biračkih mesta. Republička izborna komisija, lokalne samouprave i organizacije osoba sa invaliditetom trebalo bi da rade zajedno na izradi plana unapređenja pristupačnosti na osnovu procene troškova za nadogradnju infrastrukture javnih komunalnih preduzeća i izvođača. Takođe, RIK treba da ažurira svoje procedure kako bi zahtevao obavezno izveštavanje o tome da li su biračka mesta u potpunosti dostupna, delimično dostupna ili nepristupačna. Delimično dostupna i nepristupačna biračka mesta ne bi trebalo ponovo birati za sledeće izbore, osim ako se ne planiraju unapređenja kako bi se omogućilo da ova biračka mesta budu dostupna.

Obuka za članove biračkog odbora počela je da uključuje segment podrške glasačima sa invaliditetom. Jasno je da postoji potreba za većom obukom članova biračkog odbora kako bi se osiguralo da izbori budu inkluzivni za sve osobe sa invaliditetom. Više pažnje treba posvetiti komunikaciji sa osobama sa senzornim invaliditetom, posebno gluvim osobama. To se može postići daljom primenom dostupne obuke za članove biračkog odbora o tome kako da rade sa različitim grupama birača i kroz posvećenije praćenje pristupa biračkim mestima na dan izbora od strane posmatrača izbora koji bi takođe morali da prodube razumevanje inkluzivnih izbora kao i procedure za procenu i utvrđivanje pristupačnosti.

Od izuzetne je važnosti da članovi biračkog odbora poštuju sva pravila na dan izbora, uključujući mere za zaštitu svih birača. Ove mere su uspostavljene za zaštitu biračkog odbora i birača. Ako se strogo ne sprovode, svi glasači su u opasnosti, a opasnost je veća za osobe iz osetljivih grupa, uključujući OSI i starije osobe.

Ispitanicima koji su rekli da nisu glasali na izborima 2020. postavilo se pitanje zašto su odlučili da ne glasaju. Dvanaest ispitanika je odgovorilo:

„Izbori nisu bili regularni, plus bila sam zabrinuta zbog KOVID-a”

Žena, 48 godina, živi u gradu

“Rekla sam sebi da neću da idem na izbore, jer nisam želela da ponovo prođem čekanje od 7 sati da birački odbor dođe. Čekala sam u praznom stanu iz koga je odnesen nameštaj jer sam ga prodala. Pre toga su me ljudi nosili jer sam želela da glasam. Sad, nisam želela da imam bilo kakve veze sa njima. Predala sam svoje predloge za poboljšanja na biračkom mestu kako bi se učinilo dostupnim. Zamolila sam ih da bude premešteno na drugo mesto u objektu koji je siguran, za razliku od sadašnjeg gde moram da idem na prvi sprat. Objekat nisu menjali. Nisu hteli. Kada sam videla da oni to nisu učinili, odlučila sam da ne glasam. Osim toga, nije normalno održavati izbore tokom pandemije. Ali, da su preselili biračko mesto u drugi objekat, ipak bih otišla.”

Žena, 42 godine koja živi u ruralnom području

„Nisam želela da tokom KOVID-19 [da mi pomažu u glasanju od kuće] tri osobe dođu u moje domaćinstvo i moju spavaću sobu”

Žena, 75 godina, živi u gradu

„Nisam imala za koga da glasam.”

Žena, 23 godine, živi u gradu

„Moje biračko mesto nije bilo dostupno i nisam želeo da primim nikoga kod kuće.”

Muškarac, 69 godina, živi u gradu

„Po mom mišljenju, izbori su bili neregularni.”

Muškarac, 36 godina, živi u prigradskom naselju

„To je besmisleno sve zajedno. Nisam osoba koja želi da se bavi politikom. Pokušavam da se ne mešam. U poslednjih 20 godina svog života posvetila sam pažnju poboljšanju kvaliteta života za [osobe sa invaliditetom] i ne odustajem od toga ko god da je na vlasti, pa se fokusiram samo na primenu programa koji smo sebi postavili i podržavamo.”

Žena, 68 godina, živi u gradu

„Nisam želeo da glasam.”

Muškarac, 43 godine, živi u gradu

„Nedostatak poverenja u strukturu političara - jednostavno rečeno – sjase Kurta da uzjase Murta.”

Muškarac, 59 godina, živi u ruralnom području

“Ne želim da glasam - mislim da moj glas neće uticati na ishod. Ako se Gordana Rajkov kandiduje, mogu i da odlučim da glasam”

Muškarac, 39, živi u gradu.

“Zbog KOVID-a, ali takođe nikada nisam verovala u tajnost glasanja sa pomoćnikom. Jednostavno ne mogu da verujem da se moja volja poštuje, ne možete imati punu diskreciju i biti apsolutno sigurni šta je pomoćnik označio. Neophodno je pružiti mogućnost da se glasa na Brajevom pismu ili elektronskim glasanjem.”

Žena, 38 godina, živi u gradu

“Nisam imao izbora, nisam imao kandidata u koga verujem.”

Muškarac, 42 godine, živi u gradu

Svi učesnici/ce ovog istraživanja saglasni su da postoji potreba za povećanjem mogućnosti za osobe sa invaliditetom da učestvuju u političkim strankama, na političkim rukovodećim pozicijama kao kandidati i uopšte u javnoj sferi. Međutim, ovo očekivanje se više odnosi na druge osobe, a ne na sebe. Samo 14 od 52 ispitanika bili su članovi političke stranke u nekom trenutku svog života, uglavnom davno, pre pluralizma političkih partija. U većini slučajeva ispitanici/ce koji su se pridružili političkim strankama nakon uvođenja pluralizma nemaju vrlo pozitivno iskustvo u pogledu otvorenosti i osetljivosti političkih partija za osobe sa invaliditetom i / ili pitanja invalidnosti. Jedna ispitanica izjavila je da je imala pozitivno iskustvo u vezi sa većim pristupom medijima tokom njenog kratkog susreta sa svetom politike.

Jasno je da političke stranke moraju da preduzmu konkretnije akcije kako bi osigurale da uključuju ljude sa invaliditetom u svoje redove, kao i da pojačaju doseg do ove velike grupe građana i birača koji i dalje ostaju na marginama prava da glasaju i da se za njih glasa. S druge strane, unutar invalidskog pokreta u Srbiji postoji zainteresovana grupa koja nastoji da zagovara prioritete pokreta za osobe sa invaliditetom bez obzira na nomenklaturu političkih partija. Ovo je dobra i inovativna praksa na koju političke partije treba da više obrate pažnju u izbornom procesu.

Centralno pitanje je kako osigurati zastupljenost zajednice osoba sa invaliditetom i principa samostalnog života u skladu sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom u zakonodavstvu kada političke stranke i dalje isključuju osobe sa invaliditetom. Pokret osoba sa invaliditetom u Srbiji eksperimentiše sa različitim modalitetima, uključujući pridruživanje vladajućim koalicijama kao nestranački kandidati, zastupanje kroz krovne organizacije osoba sa invaliditetom, pridruživanje različitim strankama i koordinaciju akcija u okviru pokreta za osobe sa invaliditetom, integrisanje u šire pokrete civilnog društva i izgradnju mreža sa OCD, diskusiju o kvotama za osobe sa invaliditetom na izbornim listama, itd. Dalju pažnju treba posvetiti raznim prioritetima javnih politika za osobe sa invaliditetom u skladu sa međunarodnim obavezama, uključujući Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom.

Mogu se primeniti različite vrste podsticaja (posebne mere) za povećanje učešća osoba sa invaliditetom među kandidatima. Na primer, u Ujedinjenom Kraljevstvu postoji Fond "Pristup do izabranog mesta u političkoj strukturi". Ovaj fond pruža podršku koja pokriva za sve dodatne troškove sa kojima bi kandidati sa invaliditetom mogli da se suoče, poput prevodioca za znakovni jezik za interakciju sa biračima, ili dodatne troškove putovanja ili smeštaja za asistenta.

Jedan učesnik istraživanja opisao je pridruživanje političkoj stranci kao mač sa dve oštrice. *"Trebalo bi da budemo uključeni, ali takođe možemo i da budemo izmanipulisani. Svaki građanin ima pravo da bude uključen, ali problem je kada su partijski interesi koji nisu isto sto i interesi OSI na prvom mestu, posebno kada političari žele da se predstave kao predstavnici pokreta OSI."* Muškarac, 52 godine, živi u gradu

"Jer svako treba da ima pravo da glasa i da se za nju/njega glasa."

Žena, 62 godine, živi u gradu

Istovremeno, moto „Ništa o nama bez nas“ ukorenio se među ispitanicima.

"Jedna srpska poslovice kaže: "Ni majka neće da uzme dete dok ne zaplače." Bez nas ništa dobro ne može da se učini za nas. Mislim da bez nas ništa ne sme da se radi - politika će se baviti nama ako se mi ne bavimo politikom. Trebalo bi da donosimo vlastite odluke i da učestvujemo u donošenju odluka, ili u suprotnom to nisu legitimne odluke."

Muškarac, 60 godina, živi u gradu

Donosioci odluka gotovo uvek donose svoje odluke bez konsultovanja osoba sa invaliditetom i ne znajući kontekst i okolnosti donose odluke koje se ne mogu primeniti ili nisu korisne za osobe sa invaliditetom. Ponekad su čak i štetne.

Jedan ispitanik svedoči o ličnoj promeni pogleda: *"U početku sam mislio da ne smemo da se mešamo u politiku, posebno kao vođe pokreta zbog revanšizma, a sada mislim da je najvažnije da se naš glas čuje u institucijama."*

Muškarac, 62 godine, živi u gradu

Govoreći u širem kontekstu, jedan ispitanik kaže: *"Ako niste u stranci, niste nigde."* Drugi dodaje: *"Stranke odlučuju."* Muškarac od 35 godina koji živi u ruralnom području.

- *"Moraju da se čuju glasovi osoba sa invaliditetom. Moramo da imamo predstavnika. Ako to ne učinimo, nećemo imati značajnije učešće u političkom životu."* Muškarac, 69 godina, živi u gradu

- *“Jer nešto bi trebalo da se promeni - mi najbolje znamo šta je potrebno na polju socijalne politike, na primer, ovo je moje mišljenje.”*
- *“Otkrila sam da u parlamentu nema nijedne osobe sa invaliditetom što je apsurdno jer neko treba da nas zastupa - kako ćemo da pristupimo svojim pravima ako nemamo nikoga da nas zastupa? Ne može svako da se trpa u isti kos - da postoji osoba sa invaliditetom u parlamentu, možda bi on / ona imao neki uticaj, ako ta osoba odluči da zastupa zajednički interes, a ne svoj.”* Žena, 50 godina, živi u rezidencijalnoj ustanovi
- *“Ako sebe smatramo članovima ovog društva, trebalo bi da učestvujemo u njegovim aktivnostima svakodnevno, a ne samo da čekamo da nas posete za dane memorijala, praznike i Međunarodni dan osoba sa invaliditetom.”* Muškarac, 48 godina, živi u gradu

Učešće u upravljanju kriznim situacijama i nakon kriznih situacija

Na pitanje da li političari/ke sa invaliditetom mogu da utiču na mere u vezi sa KOVID-19 i oporavkom nakon završetka krize, ispitanici se generalno slažu da je vrlo malo političara/ki sa invaliditetom i da je njihov uticaj individualan, ali ipak prepoznat. Većina ispitanika naglašava ulogu osoba sa invaliditetom u upravljanju krizama, posebno ulogu Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije i Nacionalne organizacije osoba sa invaliditetom. Takođe, ispitanici/ce se slažu da bi ovo učešće osoba sa invaliditetom u upravljanju i oporavku od kriza trebalo da bude još veće. Neki ispitanici smatraju da su veći uticaj imali pojedinci na važnim mestima. Treća perspektiva prepoznaje da je uticaj vršila samo jedna mala grupa ili organizacije i da to nije bilo dovoljno za uključivanje lokalnih organizacija osoba sa invaliditetom.

- *“Organizacije osoba sa invaliditetom mogu uticati, ali moraju uticati više. Na primer, sada, što se tiče škole, ništa nije jasno u pogledu dece sa smetnjama u razvoju,”* kaže jedan učesnik.

Dakle, ispitanici su primetili određeni uticaj organizacija osoba sa invaliditetom na donošenje odluka u vezi sa KOVID-19. Međutim, i dalje postoje mnoge praznine u pristupu donošenju odluka za osobe sa invaliditetom tokom i nakon KOVID-a, a lokalne organizacije osoba sa invaliditetom nisu dovoljno uključene u planiranje politika, uprkos jedinstvenoj perspektivi i iskustvima njihovih članova. Takođe, kapacitet organizacija osoba sa invaliditetom treba ojačati u zagovaranju, strateškim komunikacijama i upravljanju kriznim situacijama i reagovanju na njih, kako bi se obezbedio odlučniji, blagovremeniji i sveobuhvatniji uticaj na donošenje odluka i mera u krizama i pružanju pomoći u slučaju vanrednih situacija i oporavku nakon vanrednih situacija. Istovremeno, situacija sa KOVID-19 poslužila je Kriznom štabu kao korisno iskustvo učenja za buduće vanredne situacije. Kao deo upravljanja krizom, ove naučene lekcije trebalo bi integrisati u podzakonske akte i procedure.

Glavni doprinos Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije (CSŽ) i Nacionalne organizacije osoba sa invaliditetom u Srbiji (NOOIS) tokom KOVID-19 obuhvatao je sledeće:

- CSŽ je posebno pokušavao da održi uslugu lične asistencije u Beogradu i u ostalih devet lokalnih CSŽ-a širom Srbije. To je podrazumevalo davanje pismenih dozvola za kretanje tokom „policijskog časa“, tj. tokom zabrane kretanja, pribavljanje svakodnevnih pismenih dozvola za korišćenje ograničenog javnog prevoza i obezbeđivanje maski, rukavica i dezinfekcionih sredstava za sve korisnike zaštićenih područja i samih zaštićenih lica. NOOIS se zalagao za slobodno kretanje dece sa smetnjama u razvoju, posebno osoba sa autizmom

Organizacije osoba sa invaliditetom posluju putem interneta

Organizacije OSI pretrpele su negativne posledice ove dugotrajne krize. Po rečima ispitanika/ca u istraživanju, *bilo je manje aktivnosti, manje okupljanja, nije bilo društvenih aktivnosti*. Opšta je saglasnost da je kriza rezultirala smanjenjem budžeta za osobe sa invaliditetom, ali i novim aktivnostima i inicijativama za prevazilaženje novih ograničenja u operativnom okruženju. Kriza je poslužila i kao sredstvo za učenje i realizovanje novih stvari: internet sastanaka i seminara, novih veština i ideja. Međutim, stabilnost rada OOSI delom zavisi od stabilnosti njihovog finansiranja. Čini se da su rezovi u budžetu brzo preusmerili resurse sa OOSI. Umesto toga, vlasti na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou mogle su da uključe osobe sa invaliditetom u identifikaciju prioriteta, rešavanje problema za osobe sa invaliditetom i pilotiranje novih usluga, kao što su savetovanje i socijalizacija na internetu, obuka i razmene.

“Radimo od kuće, moramo da budemo vrlo ekonomični, fleksibilni i sposobni za prilagođavanje. Nema novca, ne možemo da vidimo svoje članove, a komunikacija je telefonska.”

“Prelazimo na internet režim, fokusirajući se na pitanja koja se tiču usluge PA, na važnost neformalnih pružalaca usluga, što je za nas bilo veliko pitanje. Naročito funkcionisanje službi tokom policijskog časa. Rutina osoba sa autizmom je poremećena. Dostupnost informacija za osobe sa senzornim invaliditetom - gluve osobe bilo je pitanje kojim smo se pozabavili. Bilo je i problema sa novčanim dodacima i jednomratnom novčanom podrškom za osobe lišene poslovne sposobnosti. Bilo je mnogo izazova.”

“Članovi zovu nonstop. Nema putovanja, nema seminara, događaja, samo internet sastanci. Ljudski kontakt zaista nedostaje. Pokušavamo nove stvari. U oktobru imamo Nedelju solidarnosti i krećemo regionalno.”

“Uveli smo smene i ljudi su se smenjivali u kancelariji, tako da smo u kancelariji imali između 1 i 3 osobe.”

“Pored ograničene pokretljivosti, morali smo da se prilagodimo novonastaloj situaciji i pružimo pomoć našim korisnicima najbolje što možemo, kako bi se lakše nosili sa promenama.”

“Poziv za projekte koje je opština trebalo da pokrene u martu morao je da bude otkazan, sve je zaustavljeno i ponovo je pokrenuto tek u julu. Zabrana javnog okupljanja, članovi željni da se vide i da se uključe u aktivnosti - za mnoge među njima ovo je jedini način na koji se druže.”

“Imamo našu Skupštinu za 15 dana i videćemo šta će biti. Najverovatnije ćemo morati da zatvorimo udruženje ako ovo traje još godinu dana, slepi članovi ne dođu da učestvuju u aktivnostima sada.”

Političko učešće osoba sa invaliditetom u Srbiji u najširem obliku odnosi se na građanski aktivizam. Zbog toga organizacije osoba sa invaliditetom igraju izuzetno važnu ulogu, zajedno sa drugim organizacijama civilnog društva. Najuspešnije akcije zagovaranja povezane sa uticajem KOVID-19 na osobe sa invaliditetom u Srbiji podržale su organizacije za zaštitu osoba sa invaliditetom. Međutim, nemogućnost OOSI da rade i njihovo smanjenje sredstava predstavlja pretnju trenutnom nivou političkog učešća. Iako ispitanici u uzorku nisu nagovestili da na njih negativno utiče prelazak na digitalnu komunikaciju, nivo njihove aktivnosti je bio nižeg intenziteta i skromnijeg obima, u poređenju sa normalnim okolnostima. Uprkos ovim izazovima, neke aktivnosti su uspešno realizovale putem interneta i ovaj pristup je proširio načine na koje OOSI mogu da nastave sa realizovanjem svojih osnovnih projekata čak i u uslovima pandemije. Ipak, KOVID-19 je negativno uticao na slobodu udruživanja.

Lokalna naspram nacionalne politike

Ispitanici su upitani da li ih više zanima lokalna ili nacionalna politika nakon iskustva sa KOVID-19. Rezultati su prikazani na donjem grafikonu.

“Može više da se uradi na nacionalnom nivou i može da se utiče i na lokalni nivo.”

“Sve podjednako utiče na nas.”

“Mislim o sebi kao o lokalnom lideru i to je moja sfera interesovanja.”

Muškarac, 62 godine, živi u gradu.

“Nacionalna strategija je zaista važna jer je KOVID doneo nesigurnost, a lokalni nivo važan za svakodnevni život.”

Žena, 64 godine, živi u gradu

“Trenutno za globalnu politiku. Državna je nebitna. Lokalna je bitna jer su tu ljudi.”

Žena stara 42 godine, koja živi u ruralnom području

“Mislim da treba krenuti od lokalne zajednice, tj. od njihovog grada i tamo napraviti promene, a zatim krenuti prema gore.”

Žena, 39 godina, živi u gradu

“Nacionalna, zato što su osnovni parametri postavljeni na nacionalnom nivou, uključujući zakone koji su nam važni. Oni su postavljeni na nacionalnom nivou, a zatim se propisi i primena dešavaju na lokalnom nivou. Drugi razlog je taj što sam uvek radila na nacionalnom nivou. “

Žena, 75 godina, živi u gradu

“Nacionalna jer se o svemu odlučuje na jednom mestu.”

Žena, 23 godine, živi u gradu

“Volim da čujem šta se dešava I u svetu i u mojoj opštini.”

Muškarac, 60 godina, živi u gradu.

“Članovi lokalnog udruženja gluvi nisu se dobro snašli, nije bilo informacija, a organizacije su morale da upućuju apele svim institucijama kako bi ih informisale i rešile izazove sa kojima su se susreli neki članovi. Bilo je prilično nerazumevanja između institucija i gluvi osoba koje su se zarazile KOVID-19. Takođe, zbog nedostatka dostupnih informacija, mnoge gluve osobe prekršile su policijski čas i bile sankcionisane i pritvorene. U tom smislu, lokalna politika je presudna za gluve ljude.”

Muškarac, 39 godina, živi u gradu.

“Budući da se programi i projekti finansiraju na lokalnom nivou - to je ono što je važno za nas.”

Muškarac, 38 godina, živi u gradu.

“Nijednu, zato što nemam uticaj. Politika kao politika - mislim da se to neće promeniti. Zanima me dobro ljudi. Kao član svoje zajednice doprinosim na druge načine.”

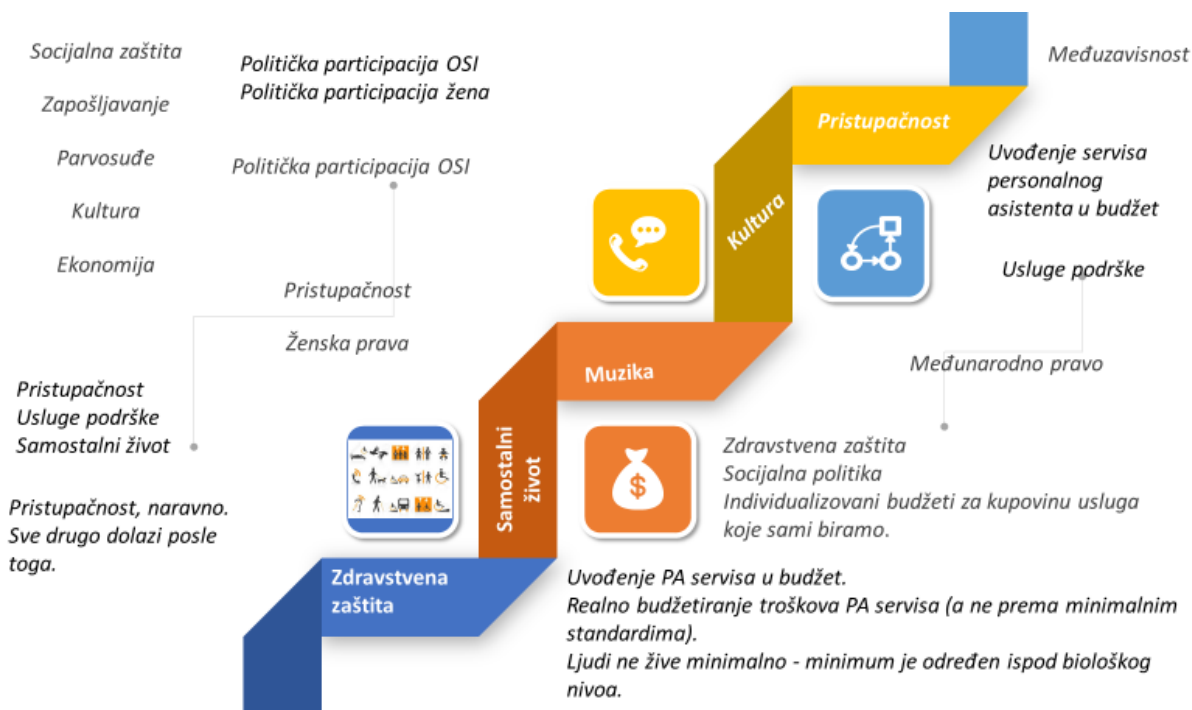
Žena, 68 godina, živi u gradu.

“Uopšteno govoreći, apolitična sam, podržavam sve što je dobro za OSI sve dok to koristi OSI. “

Žena, 50 godina, živi u rezidencijalnoj ustanovi

Ispitanici u uzorku su zainteresovani za politiku i balansiraju između lokalnog i nacionalnog nivoa. Ispitanici takođe razumeju vezu između okvira na nacionalnom nivou (zakona, strategija) i njihove primene na lokalnom nivou. Obe imaju uticaj na kvalitet života osoba sa invaliditetom. Međutim, neki učesnici se osećaju nemoćno i ne veruju da mogu da naprave razliku. Uprkos tome, oni su zainteresovani za dobrobit osoba sa invaliditetom. Tradicionalno, lokalni nivo je bliži lokalnim organizacijama osoba sa invaliditetom. Međutim, tokom krize KOVID-19, veći deo donošenja odluka bio je centralizovan, posebno u ranim danima. Nakon KOVID-19, treba uložiti napore da se povratni prostor za lokalno donošenje odluka.

Ispitanici su dalje zamoljeni da navedu koja politička pitanja ih najviše zanimaju. Naveli su niz pitanja, uključujući:

Pristupačnost, usluge podrške, socijalne i zdravstvene zaštite ispitanici su identifikovali kao glavne prioritete. Međutim, ovde je najznačajniji nalaz činjenica da osobe sa invaliditetom imaju širok spektar interesa koji ne mogu da se svedu na informacije o socijalnoj zaštiti, iako je to važan preduslov za samostalan život. Društvo, država na svim nivoima i mediji bi trebalo da osiguraju da su raznolikost zajednice osoba sa invaliditetom i njihov širok spektar interesa i prioriteta u potpunosti zastupljeni.

Preporuke ispitanika za inkluzivni izborni proces

Odgovori na pitanje „Šta treba učiniti da bi izbori i političko učešće bili pristupačniji osobama sa invaliditetom?“ su grupisani u sledeće kategorije:

- a. Pristupačna biračka mesta i mesta za političke događaje
- b. Uključivanje alternativnih metoda glasanja;
- c. Pristupačne informacije;
- d. Inkluzivna zakonska reforma
- e. Dijalog

Ispitanici su se u odgovorima dotakli nekoliko kategorija, ali se pretežna većina odnosila na intervencije u kategoriji a. Pristupačna biračka mesta i mesta za političke događaje. Glavna pitanja koja su pokrenuli učesnici uključuju:

Pristupačna biračka mesta i mesta za političke događaje

- Fizička dostupnost biračkih mesta, uključujući rampe, liftove, pristupačan prevoz do / sa biračkog mesta, pristup tumačima za znakovni jezik i ličnim asistentima.
- Promene u sistemu pristupa biračkom spisku radi pomoći ljudima koji nemaju dobar internet.
- Redovno pružanje usluga tumačenja i naslova znakovnog jezika i veća upotreba video zapisa tokom izbora.
- Premošćavanje arhitektonskih barijera, komunikacionih barijera i socijalnih barijera.
- Sva mesta na kojima se odvijaju političke aktivnosti treba da budu pristupačna, uključujući opštine, konferencije sala, hotele, mesta na kojima se odvijaju političke i društvene aktivnosti.
- Politički sadržaj, predizborni materijali i političke poruke treba da budu dostupni kao i način na koji se prenose (upotrebom Brajeve azbuke, tumačenja znakovnog jezika i naslova).

Uključivanje alternativnih metoda glasanja

- Glasanje treba prilagoditi ljudima koji su slepi korišćenjem Brajevog pisma ili elektronskim glasanjem i većom diskrecijom - to je ključno.
- Pozitivnije promene poput ranije registracije za glasanje kod kuće.

Pristupačne informacije

- Veći pristup medijima za političko učešće osoba sa invaliditetom i dostupnost.
- Podizanje svesti ljudi sa invaliditetom o važnosti glasa i zastupljenosti.
- Obezbeđivanje da su sve tekstualne i audio informacije dostupne na srpskom znakovnom jeziku i sa titlovima. Važno je da postoji prevod na srpski znakovni jezik i podnaslov, jer srpski znakovni jezik i srpski jezik nisu isti jezici. Za gluve osobe srpski jezik nije prvi jezik i titlovi ne bi odgovarali njihovim potrebama.
- Podrška i motivisanje osoba sa invaliditetom da se više uključuju u politiku.

Inkluzivna zakonska reforma

- Stvaranje uslova za učešće osoba sa invaliditetom i mogućnosti za „mnoge pametne i obrazovane ljude sa invaliditetom“.
- Senzibilizacija lidera političkih partija i partija o važnosti uključivanja osoba sa invaliditetom.
- Uključivanje osoba sa invaliditetom u izborni proces najmanje godinu ili godinu i po dana pre izbora kako bi ih približili izbornom procesu.
- Uvođenje kvote za učešće osoba sa invaliditetom, kao što postoje kvote za nacionalne manjine i žene
- Pronalaženje uzora koji mogu motivisati druge.
- Motivisanje, animiranje, podrška osobama sa invaliditetom na lokalnom, pokrajinskom i nacionalnom nivou pružanjem podrške i obuke, seminara i projekata, angažovanjem u lobiranju i zastupanju.
- Podizanje svesti, opšte obrazovanje za sve građane, a ne samo za osobe sa invaliditetom.
- Inkluzivno obrazovanje birača;
- Inkluzivna zakonska reforma.

- Izmena zakona o finansiranju političkih aktivnosti tako da se deo budžeta izdvoji za podsticanje političkog učešća osoba sa invaliditetom.
- Uvođenje posebnih mera (kvota) za političko učešće osoba sa invaliditetom.
- Izmene zakona o izborima
- Promene u Porodičnom zakonu za uklanjanje prepreka za političko učešće lica koja su lišena poslovne sposobnosti. Ovo je u skladu sa preporukama Komiteta CRPD, Opšti komentar br. 1 u vezi sa primenom člana 12.
- Istražiti elektronsko glasanje
- Razmotriti izvodljivost izbora u nedelju kada službe za podršku i pomoć ne rade.
- Osigurati direktan izbor predstavnika kako bi se povećalo interesovanje i izlaznost na izbore osoba sa invaliditetom i drugih građana.

Dijalog

- Organizovanje širokih konsultacija u okviru pokreta za osobe sa invaliditetom, gde bi rukovodstvo slušalo članove i organizacije na nacionalnom nivou i organizacije na lokalnom nivou.
- Podizanje svesti šire javnosti i pomeranje fokusa sa pristupačnosti za osobe sa invaliditetom na pristupačnost za sve.

Zaključci i Preporuke

Zaključci		Preporuke	
1	<p>KOVID-19 pandemija uzrokovala je potres u životu osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija. Prilagođavanja su bila značajna za sve, a posebno za osobe sa invaliditetom koje žive u rezidencijalnim institucijama i za osobe koje nisu imale pristup uslugama podrške tokom vanrednog stanja, sve dok usluge nisu nastavljene.</p> <p>Glasanje za osobe u institucijama obezbeđeno je organizovanjem posebnog glasačkog mesta u samoj instituciji.</p>	1	<p>Lokalne samouprave i resorna ministarstva treba da imaju na umu potrebe osoba sa invaliditetom u vanrednim situacijama i da kreiraju adekvatne, specifične mere u konsultacijama sa organizacijama osoba sa invaliditetom.</p> <p>Političke stranke bi trebalo da nastoje da postanu inkluzivnije, uključujući osiguravanje pristupačnosti kampanja i događaja političkih stranaka. Muškarci i žene sa invaliditetom kao građani I građanke, profesionalci i nosioci neposredne ekspertize donose političkim strankama važna znanja koja pomažu u izgradnji inkluzivnih akcionih planova specifičnih za stranke, kao i akcionih planova za zajednicu ili zemlju.</p> <p>Ova iskustva, uključujući ona koja se tiču izbora i procesa glasanja, bi se mogla utkati u upravljanje nekim budućim kriznim situacijama. Više informacija u pristupačnim formatima i uputstvima treba pružiti unapred i na vreme, kako za osobe u nacionalnim i lokalnim izbornim komisijama, tako i za osobe sa invaliditetom. Pitanje elektronskog glasanja treba razmotriti kao alternativni način glasanja.</p>
2	<p>Osobe sa invaliditetom u uzorku nisu doživele značajne promene u nivou političke participacije kao rezultat KOVID-19. Delimično je to zbog visokog nivoa prethodne mobilizacije uglavnom kroz građanski aktivizam i u manjoj meri preko političkih partija. Međutim, malo je ljudi iz uzorka koji su trenutno članovi političkih partija.</p>	2	<p>Treba podići svest osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija o važnosti političkog učešća osoba sa invaliditetom, kako u kampanjama, obukama, seminarima, tako i promocijom dobrih primera i dobre prakse.</p> <p>Političke stranke bi trebalo da nastoje da postanu inkluzivnije, uključujući osiguravanje dostupnosti kampanja i događaja političkih stranaka. Muškarci i žene sa invaliditetom kao građani I građanke, profesionalci i nosioci neposredne ekspertize donose političkim strankama važna znanja koja pomažu u izgradnji inkluzivnih akcionih planova</p>

			specifičnih za stranke, kao i akcionih planova za zajednicu ili zemlju. ¹⁵
3	<p>Glasanje na biračkom mestu nije shvaćeno kao povećani rizik za osobe koje su odlučile da odu na biračko mesto. Većina ispitanika rekla je da su ih drugi birači i birački odbor pustili da glasaju preko reda. U ovom slučaju, društvena solidarnost i, možda, medicinski pristup načinu razmišljanja o invalidnosti koristili su glasačima sa invaliditetom. Međutim, to nije održiv put za glasanje u pandemiji, jer zavisi od slobodne volje pojedinaca.</p>	3	<p>Ova iskustva koja se odnose na izbore i glasanje bi mogla da se upotrebe za upravljanje budućim kriznim situacijama. Više informacija u pristupačnim formatima i uputstvima treba pružiti unapred i na vreme, kako za osobe u nacionalnim i lokalnim izbornim komisijama, tako i za osobe sa invaliditetom. Pitanje elektronskog glasanja treba razmotriti kao alternativni način glasanja.</p>
4	<p>Pristupačnost biračkih mesta poboljšava se vrlo postepeno i procene pristupačnosti biračkih mesta, kao i direktna iskustva učesnika, ukazuju na to da su potrebna značajna poboljšanja u ovoj oblasti pre sledećih izbora. Treba posebno naglasiti da su 'delimično dostupna' biračka mesta u stvari nepristupačna</p>	4	<p>Pristupačnost biračkih mesta ključni je stub pristupačnih izbora. RIK je objavio podatke na osnovu procena pristupačnosti sprovedenih 2020. godine. Sada bi trebalo da RIK ukaže na glavne nalaze i preporuke, a lokalne samouprave treba da planiraju akcije za uklanjanje prepoznatih prepreka, ili da odaberu različite prostorije koje će služiti kao biračka mesta. Odluku RIK-a da se procena pristupačnosti mora vršiti svake dve godine, treba sprovesti.</p> <p>Pristupačnost izbora osobama sa senzornim invaliditetom ostaje značajan izazov. Savetodavna grupa za uključivanje osoba sa invaliditetom koju vodi CSŽ izradila je detaljnu analizu uporednih iskustava u regionu. Dalji koraci trebalo bi da budu preduzeti pre sledećih izbora.</p> <p>Stalni dijalog potreban je kako bi se postigao konsenzus u vezi sa nizom mogućih rešenja koja doprinose inkluzivnim izborima i zastupanju interesa i prava osoba sa invaliditetom u zakonodavnom i političkom procesu. Skupština, Vlada i sve zainteresovane strane u izbornom procesu imaju ulogu u podršci pokretu osoba sa invaliditetom u pilotiranju, testiranju i zalaganju za pravo rešenje u Republici Srbiji.</p>

¹⁵ Za detalje, pogledati CSŽ Vodič:

http://www.cilsrbija.org/ebib/201604062025320.vodic_za_pristupacnu_izbornu_kampanju.pdf

5.	<p>Pristupačnost biračkih mesta</p> <p>Prema ispitanicima koji su glasali na biračkom mestu, članovi izbornog odbora nisu bili senzibilisaniji na glasače sa invaliditetom i nije bilo razlike u njihovom iskustvu pre ovih izbora i na ovim izborima.</p>	5	<p>Republička izborna komisija treba da nastavi sa obukom članova izbornih odbora o pitanjima invalidnosti kako bi se obezbedili inkluzivni izbori. Ova obuka je započeta na poslednjim izborima, a iako je ovo dobrodošla promena, postoji potreba za proširivanjem uticaja i osiguravanjem integracije znanja o najboljim praksama u vezi sa inkluzivnim izborima.</p>
6	<p>Glasanje od kuće. Nekoliko osoba koje su glasale na biračkom mestu na prethodnim izborima, sada je odlučilo da glasa kod kuće. Za većinu njih ovo se činilo lakšim načinom, dok neki od njih (dvoje) nisu mogli da glasaju jer članovi lokalnog biračkog odbora nisu došli u njihove kuće na dan glasanja.</p> <p>Glasanje za osobe u institucijama obezbeđeno je organizovanjem posebnog glasačkog mesta u samoj instituciji.</p>	6	<p>Iako je RIK dao konkretna uputstva o glasanju od kuće, čini se da nisu svi lokalni birački odbori toga bili svesni. Trebalo bi da postoji mehanizam koji bi omogućio inspekcije i mesto za žalbe kako bi se utvrdilo zašto ova uputstva nisu sprovedena.</p> <p>Čini se da je dobra praksa da postoji posebno mesto za glasanje u samim institucijama za ljude koji žive u rezidencijalnim institucijama. To bi moglo da se smatra jednom od dobrih opcija u budućnosti.</p>
7	<p>Na poslednjim izborima političke stranke nisu dovoljno povećale napore da postanu otvorenije i inkluzivnije za glasače koji su osobe sa invaliditetom.</p>	7	<p>Postoji mnogo mogućnosti da se dopre do birača koji su osobe sa invaliditetom, uključujući internet i socijalne medije. Međutim, neophodno je da se ulože veći naponi u osiguravanje da poruke predizbornih kampanja, politički programi i svakodnevne aktivnosti budu dostupni građanima sa različitim vrstama invaliditeta.</p>
8	<p>Među učesnicima istraživanja postoji značajan nivo svesti o neophodnosti direktnog političkog angažovanja osoba sa invaliditetom. Iako je stvarno učešće u političkim strankama nisko, istražuju se različiti modaliteti kako bi se osigurao inkluzivni proces zakonodavne politike nakon izbora.</p>	8	<p>Stalni dijalog potreban je kako bi se postigao konsenzus u vezi sa nizom mogućih rešenja koja doprinose inkluzivnim izborima i zastupanju interesa i prava osoba sa invaliditetom u zakonodavnom i političkom procesu. Skupština, Vlada i zainteresovane strane na izborima imaju ulogu u podršci pokretu osoba sa invaliditetom u pilotiranju, testiranju i zalaganju za pravo rešenje u Republici Srbiji.</p>

Edicija istraživanja

Jedna od kontinuiranih delatnosti Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom Srbije je istraživanje fenomena invalidnosti u različitim oblastima kao što su socijalna zaštita, pristupačnost, siromaštvo i zapošljavanje. Ovaj segment svog rada Centar smatra veoma značajnim zato što u Republici Srbiji postoji izuzetno mali broj radova koji su istraživali ovaj fenomen. S druge strane egzaktni podaci koji se dobijaju ovakvim istraživanjima su neophodan preduslov za zagovaranje prava osoba sa invaliditetom i kreiranje adekvatne politike i mera u oblasti invalidske politike.

Ranije sprovedena i objavljena istraživanja Centra su:

- 1. Servis personalnih asistenata kao alternativni oblik podrške invalidima**, Borivoje Ljubinković, Gordana Rajkov, Beograd, 2001.
- 2. Analiza opravdanosti ulaganja u organizovanje servisa personalnih asistenata za pomoć osobama sa invaliditetom u Srbiji**, dr Mirosinka Dinkić, Jelena Momčilović, Beograd, 2005.
- 3. Iskustva samostalnosti - Participativno akciono istraživanje**, Tim istraživača, Beograd, 2005.
- 4. Servisi socijalne zaštite za osobe sa invaliditetom - Istraživanje jaza između politike i prakse**, dr Mirosinka Dinkić, Kosovka Ognjenović, Borivoje Ljubinković, Gordana Rajkov, Slavica Milojević, Beograd, 2008.
- 5. Uporedno istraživanje o kvalitetu zaposlenosti osoba sa invaliditetom**, Borivoje Ljubinković, Gordana Rajkov, Damjan Tatić, Slavica Milojević, Ivana Janičijević, Momčilo Stanojević, Beograd, 2009.
- 6. Razvoj zastupničkih kapaciteta organizacija osoba sa invaliditetom u Srbiji**, Gordana Rajkov, Borivoje Ljubinković, Vesna Cipruš, Kosovka Ognjenović, Beograd, 2009.
- 7. Zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Srbiji - Mogućnosti i izazovi**, Borivoje Ljubinković, Gradimir Zajić, Momčilo Stanojević, Damjan Tatić, Ivana Janičijević, Beograd, 2010.
- 8. Obaveza zapošljavanja osoba sa invaliditetom u Srbiji - Primeri dobre prakse**, Gradimir Zajić, Marko Milanović, Momčilo Stanojević, Ivana Janičijević, Beograd, 2011.
- 9. Kako se finansiraju usluge socijalne porške za osobe sa invaliditetom u Republici Srbiji**, Predrag Stošić, Momčilo Stanojević, Sanja Nikolin, Beograd, 2011.
- 10. Učešće organizacija osoba sa invaliditetom u budžetskom procesu**, Sanja Nikolin, Ljupko Tomanić, Mimica Živadinović, Beograd, 2012.
- 11. Primena Zakona o socijalnoj zastiti iz perspektive personalne asistenciji**, Sanja Nikolin, Ljupko Tomanić, Mimica Živadinović, Beograd, 2012.
- 12. Političko učešće osoba sa invaliditetom u Srbiji tokom pandemije KOVID-19**, Sanja Nikolin, Gordana Rajkov, Beograd, 2020.